

ZAHORÁN CSABA

Az egyház visszatér

A Román Ortodox Egyház a székelyföldi magyar és román nemzetépítés diskurzusában 1989 után*

Bevezetés

A Román Ortodox Egyház székelyföldi jelenléte („terjeszkedése”, „visszatérése”) meglehetősen ellentmondásos, kényes kérdés: indulatok, történelmi és aktuális ellentétek övezi. Több folyamat található benne, gyakran egymással ellentétes törekvések, érdekek viaskodnak, ütköznek össze egymással. Értelmezését meghatározza – vagy legalábbis erősen befolyásolja – a választott nézőpont. Meg lehet közelíteni magyar vagy román *nemzeti, egyházi-felekezeti* (ortodox, görög katolikus, római katolikus, református, unitárius, neoprotestáns) vagy akár *társadalmi (szociális)* irányból. Itt a romániai – és ezen belül a székelyföldi magyar és román – nemzetépítések értelmezési keretét használom, így a „nemzeti” vagy „nemzetiesített” diskurzust választottam vizsgálatom alapjául. Ez több okból is megfelelőnek tűnt. Egyrészt ebben a keretben jelenik meg a leglátványosabban az ortodox egyház és a helyi magyar közösség – vagy legalább a nevükben fellépők – közötti ellentét. Másrészt a közbeszéd, amelyet többnyire a nemzeti diskurzus ural, az ezt képviselő elit véleményét és érdekeit tükrözi. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy a média – a magyar és a román egyaránt – nemcsak a nemzeti diskurzust közvetíti, hanem maga is aktívan részt vesz a nemzetépítésből. Továbbá az emberek történelmi tudatát (legyen az akármilyen felszínes és töredékes) is elsősorban a nemzeti szemlélet határozza meg – a

* A tanulmány részben a Nemzetközi Visegrádi Alap (*International Visegrad Fund*) ösztöndíja segítségével 2009–2010-ben végzett kutatásra támaszkodik. Ezúton is köszönöm az IVF támogatását.

nemzeti megközelítésű közoktatás hagyományos dominanciájának köszönhetően. Ugyanakkor természetesen azt is szem előtt kell tartani, hogy a vizsgált nemzeti diskurzusok nem tekinthetők sem kizárólagosnak, sem egységesnek; ugyanez érvényes a magyar és román közösség Székelyföld-képére is. (Sőt, némi leegyszerűsítéssel kijelenthető, hogy végeredményben ahány ember, annyi Székelyföld-kép van.)¹ A közélet minden etnicizáltsága ellenére a vegyes nemzetiségű területek lakosainak mindennapjait sem határozza meg olyan mértékben a „nemzeti tematika”, mint ahogy azt az abban érdekelt nemzeti elitiek szeretnék.

Tanulmányomban csak a főbb témákat és megjelenítésük módját mutatom be, kiegészítve néhány példával a médiából,² a helyszínen készített interjúkból és beszélgetésekből,³ valamint a szakirodalomból. A székelyföldi magyar–román együttéléssel foglalkozó irodalom viszonylag gazdag és meglehetősen sokszínű (hullámzó minőségben), de mivel itt terjedelmi okokból nincs mód az irodalom áttekintésére, a felhasznált munkákra a lábjegyzetekben (esetenként a főszövegben) utalok. Ez a bonyolult kérdés nem értelmezhető bizonyos tágabb kontextus ismerete nélkül, így a tanulmány első részében röviden felvázolom az ortodoxia és a román nemzetépítés kapcsolatát, majd a Román Ortodox Egyház helyét és szerepét a román nemzetállamban és a Székelyföldön. Az írás második felében az ortodox egyház székelyföldi tevékenységének megjelenítését kívánom bemutatni a román és a magyar közbeszédben. Számomra itt elsősorban az az érdekes, milyen módon kapcsolódik be a Román Ortodox Egyház a román nemzetépítésbe (és ezáltal hogyan kerül szembe a magyarral), illetve

¹ Az elitiek nacionalista retorikája és a „hétköznapi etnicitás” közötti hasadékról lásd ROGERS BRUBAKER–FEISCHMIDT Margit–JON FOX–LIANA GRANCEA: *Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás egy erdélyi városban*. L'Harmattan, Budapest, 2011; különösen: 142–152. A Székelyföld vonatkozásában lásd BIRÓ A. Zoltán: A megmutatkozás kényszere és módszertana. In: GAGYI József (szerk.): *Egy más mellett élés. A magyar–román, magyar–cigány kapcsolatokról*. KAM–Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Pro Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1996.

² Ideszámítom a sajtóban megjelent riportokat, interjúkat és egyéb írásokat. Nem ritka, hogy egy adott témáról írt beszámoló vagy riport – időnként sarkos – véleményt is megfogalmazó publicisztikába csap át.

³ Sepsiszentgyörgyön, Székelyudvarhelyen, Erdőszentgyörgyön, Csíkszeredában és Marosfőn 2009–2011 között.

miképp hat ez a székelyföldi magyar–román viszonyra, a két közösség együttélésére.⁴

A kontextus – néhány idézet fényében

„A románság emancipálásán dolgozunk, bár szinte lehetetlen visszaadni a nyelvét azoknak, akiknek valóban levágták. Azokra a két megye falvaiban élő elmagyarosodott románokra gondolok, akik román nyelven imádkoznak, román zsoltárokat énekelnek, de magyarul gondolkodnak és beszélnek egymás közt, és magyar nevük van. Mit gondol, hogy érzik magukat, amikor nem tudnak szót érteni az őseik nyelvén, román nyelven, a saját gyermekeikkel? Ezek az emberek egyfajta deportáltak. És a deportáltaknak egész falvaik vannak Hargita és Kovászna megyében, de az egykori Maros-Magyar Autonóm Tartományban is. Mi nem kérünk kulturális autonómiát, hanem azért kérjük a román állam segítségét, hogy megőrizzük az identitásunkat. A támogatások tekintetében szigorúan a bibliai elvek szellemében járunk el, lévén, hogy mindnyájan testvérek vagyunk az Úr Jézusban. Az Ortodox egyház nem választhatja szét a szenvedést és a szegénységet a hívő nemzetisége alapján.”

Interjú Ioan Selejjannal,
Kovászna–Hargita ortodox püspökével (2006)⁵

„1989 után az egymást követő román kormányzatok legegységertelműbb románosítási akciósorozata – a megelőző évtized intenzív és bevált gyakorlatát folytatva, a több évtizedes tapasztalatokat hasznosítva – a Székelyföldön bontakozott, bontakozik ki.

⁴ Fontosnak tartom megjegyezni, hogy ez az írás egy budapesti – azaz a vizsgált folyamatok által gyakorlatilag *nem* érintett – személy nézőpontját tükrözi, aki igyekezett elszakadni létező elfogultságaitól és preconcepcióitól is. Kivülállóként igyekszem kerülni az értékeléseket vagy a minősítéseket, helyettük inkább a jelenségek *leírására* és *értelmezésére* törekszem, valamint az *okok feltárására*. A „nacionalizmus” fogalmát úgy használom, mint amely a nemzeti eszme türelmetlen, kizárólagosságra törekvő és agresszív megnyilvánulási formáját jelöli.

⁵ „Județele Harghita și Covasna au ajuns o Insulă a Șerpilor în centrul României”. Interviu cu P.S. Ioan Selejan. In: Ion Longin POPESCU: *O Insulă a Șerpilor în centrul României*. România Pur și Simplu, București, 2006. 5.

A tömbmagyarság régióinak vegyes lakosságúvá, a vegyes lakosságúak szörvánnyá (azaz 10 százaléknál kevesebb magyar által lakott településekké, térségekké) sorvasztása a bukaresti nemzetstratégia pontos menetrendje szerint folyik. A Székelyföld a romániai magyar nemzeti közösség belső anyaországa. Tehát e térség magyar jellegének megváltoztatása, vegyes lakosságúvá formálása a teljes romániai magyar nemzeti közösség kárára történik. Az 1989-es fordulat óta az ortodox és görög katolikus román egyházi intézmények és az állam erőszak-szervezetei (hadsereg, csendőrség, rendőrség) szervezése útján folytatódott, folytatódik a románítás.”

Részlet az Erdélyi Magyar Kezdeményezés
RMDSZ-platform elnöksége tagjainak állásfoglalásából (2003)⁶

Ortodoxia, állam és nemzet a modern Romániában

„22. §. A lelkiismeret szabadsága korlátlan.

Az állam az összes vallásfelekezetnek egyenlő szabadságot és védelmet biztosít, amennyiben gyakorlásuk nem ütközik a közrendbe, a jó erkölcsökbe és az állam szervezeti törvényeibe.

Az ortodox keresztény egyház és a görög katolikus egyház román egyházak.

A román ortodox egyház a románok nagy többségének vallása lévén, az ortodox egyház uralkodó egyház a román államban; a görög katolikus egyháznak pedig elsőbbsége van a többi felekezet előtt.

A román ortodox egyház a jelenben és jövőben független minden idegen fennhatóságtól, a hitelvek tekintetében azonban megmarad egysége a keleti ökumenikus egyházzal.”

Románia Alkotmánya (1923)⁷

⁶ Hargita Népe, 2003. június 12., 13.

⁷ Lásd NAGY Lajos: *A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagy-Romániában*. Múzeumi Füzetek, 9. sz. Haáz Rezső Kulturális Egyesület-INFOPRESS Rt., Székelyudvarhely, 1994. 227–229.

Mint látható, az ortodoxia és a román nemzeti identitás lényegében egymástól elválaszthatatlan és egymást kiegészítő, már-már azonos jelentésű fogalmak. Az ortodox vallás mind a dunai fejedelemségek román lakói, mind a történelmi Magyarország román-sága jelentős része számára a modern nemzettudat előtti identitás egyik legfontosabb (ha nem egyenesen a legfontosabb) eleme volt. Meghatározó identitásformáló tényező maradt később is, annak ellenére, hogy a modern román nemzettudat alapjait – latin származás, kontinuitás⁸ – épp az ortodox egyházból leválasztott görög katolikus egyház tudós papjai fektették le.⁹ A modern nacionalizmusok kibontakozásával a Román Ortodox Egyház is magáévá tette ezt a román *nemzeti* eszmét.¹⁰ Lavinia Stan és Lucian Turcescu *Vallás és politika a posztkommunista Romániában* című kiváló könyvükben rámutatnak: azzal, hogy az ortodox egyház is átvette ezt a diskurzust, és a (modern) román nemzeti identitás egyik oszlopaként határozta meg magát, még nagyobb morális és politikai legitimitásra, valamint elismerésre tett szert a lakosság és a román állam részéről.¹¹

Az ortodox egyház „nemzetiesedésével” párhuzamosan, a 19. századtól egy másik folyamat is beindult: az egyház fokozatosan alárendelődött a modernizálódó román államnak. Ez a függőségi viszony ugyanakkor előnyökkel is járt, mert mint olvashattuk, az 1923-ban elfogadott alkotmány nemzeti egyházként határozta meg a Román Ortodox Egyházat, és kinyilvánította annak elsőbbségét. Az egyház és az állam elvei és érdekei így a nemzeti eszmében találkoztak. Az ortodoxia gyakorlatilag államvallássá lépett elő, cserébe támogatta a mindenkori kormányzatot az ország

⁸ A dák-római („dákoromán”) kontinuitásról röviden, magyar nyelven lásd például Dumitru PROTASE: A dákoromán elmélet: Dacia őslakossága a 2–6. században a romániai történetírás szerint. *Rubicon*, 2005/1.; KRISTÓ Gyula: A vlach bevándorlás kezdetei a 12–13. századi Magyarországon. *Rubicon*, 2005/1.; Gottfried SCHRAMM: *Korai román történelem. Nyolc tézis a délkelet-európai latin kontinuitás helyének meghatározásához*. Csokonai Kiadó, Debrecen, 1997.

⁹ Bővebben lásd I. TÓTH Zoltán: *Az erdélyi román nacionalizmus első százada 1697–1792*. Pro-Print Könyvkiadó, Csikszentereda, 1998.

¹⁰ Lavinia STAN–Lucian TURCESCU: *Religie și politică în România postcomunistă*. Curtea Veche, București, 2010. 98.

¹¹ Uo.

román jellegének megszilárdításában.¹² Ez különösen fontos volt az után, hogy 1918–1920-ban a szinte homogén nemzetállamnak tekinthető Románia jelentős nem román jellegű területekkel gyarapodott, s az 1930-as népszámlálás szerint lakosságának már több mint 28%-a tartozott a kisebbségek közé.¹³

Ez a kölcsönösen hasznos viszony – sajátosan torz formában – még a kommunista diktatúra idején is működött.¹⁴ Az államszocializmus alatt a Román Ortodox Egyház nemzeti elkötelezettsége (sőt nacionalizmusa) fokozódott, alkalmazkodva a Nicolae Ceaușescu idején tetőző nemzeti kommunizmus „korszelleméhez”: az egység és önállóság már-már rögeszmés dicsőítéséhez és a korabeli történettudomány protokronista vadhajtatásaihoz.¹⁵

Az államszocialista rendszer összeomlását követő általános nemzeti-nacionalista reneszánszban¹⁶ a Román Ortodox Egyház is tovább hirdette a nacionalizmust „annyira meggyőződésből, amennyire rutinból”.¹⁷ Az egyháznak is szüksége volt erre a legitimációs eszközre, mivel tekintélyét megtépázta a kommunista rendszerrel való együttműködés.¹⁸ Az európai integráció folyamata során állandóan hangsúlyozta az ortodoxia és a romanizmus, a román nemzeti identitás megőrzésének fontosságát, szemben a modernizációs kihívásokkal (globalizáció, vallási konkurencia, szekularizáció). Stan és Turcescu szerint a Román Ortodox Egyház nacionalista diskurzusa arról tanúskodik, hogy a nacionalizmus az egyház legfontosabb dogmái közé emelkedett.¹⁹

¹² Uo. 55–59.

¹³ Ioan SCURTU (coord.): *Istoria Românilor*. 8. K. Editura Enciclopedică, 2003. 32–33.

¹⁴ Lavinia STAN–Lucian TURCESCU: *Religie...* I. m. 62–67., 102–109.

¹⁵ Uo. 103–108. Lásd még Lucian BOIA: *Történelem és mítosz a román köztudatban*. Kriterion, Kolozsvár, 1999. Különösen 84–90.

¹⁶ Bővebben lásd Tom GALLAGHER: *Furtul unei națiuni. România de la comunism încoace*. Humanitas, București, 2004; CSORTÁN Ferenc: A román rendszerváltás és a nemzeti kisebbségek. (Legújabb kori romániai kisebbségtörténeti vázlat.) *Limes*, 2009/4. Melléklet. 27–39.

¹⁷ Lavinia STAN–Lucian TURCESCU: *Religie...* I. m. 109.

¹⁸ Tom Gallagher: *Democrație și naționalism în România 1989–1998*. ALL EDUCATIONAL, București, 1999. 132–133.

¹⁹ Lavinia STAN–Lucian TURCESCU: *Religie...* I. m. 110–112. – Ugyanakkor Tom Gallagher egy interjúban megjegyzi, hogy a Román Ortodox Egyház meglepő módon nem támogatta a nacionalista diskurzust, még ott sem, ahol pedig várható

1989 decembere után az ortodox egyház arra törekedett, hogy visszaszerezze a kommunista diktatúra kiépítése előtti pozícióit és befolyását csakúgy, mint az egyházak Közép- és Kelet-Európa többi országában. A Romániában működő „magyar” egyházak is hasonló célokat tűztek ki, kivéve részüket a kisebbségi magyar nemzet- és közösségépítésből. Noha a Román Ortodox Egyház az ezredforduló után kivonult a pártpolitikából,²⁰ továbbra is fontos közéleti tényezőként lép fel, amellyel a politikusoknak is számolniuk kell. Térhódítását jelzi a kommunista rezsim által államosított földek és épületek visszaszerzése mellett a látványos templomépítés. Az egyház a kommunista időszakban felduzzadt városokban és városrészekben szükségleteinek kielégítésére számos új templomot építtet, és igyekszik pótolni az elpusztultakat is: 1989 óta ortodox templomok ezreit emelték Romániában.²¹ De arra is törekszik, hogy ismét beépülhessen a társadalom azon szegmensébe, ahol korábban is jelen volt (iskolákban, laktanyákban, börtönökben, kórházakban), sőt a jótékonyági és karitatív tevékenység révén újabb szerepekben is felbukkan.

A Román Ortodox Egyház a Székelyföldön 1989-ig

Ahhoz, hogy megértsük a Román Ortodox Egyház székelyföldi tevékenységének különféle értelmezéseit, tudatosítanunk kell, hogy a magyar és a román köztudat két, számos ponton egymástól

lett volna. (Lásd Tom GALLAGHER: E surprinzător că, în România, BOR nu a promovat un mesaj naționalist. *România Liberă*, 2007. szeptember 11. <http://www.romanialibera.ro/exclusiv-rl/documentar/e-surprinzator-ca-in-romania-bor-nu-a-promovat-un-mesaj-nationalist-105749.html>.)

²⁰ Lavinia STAN–Lucian TURCESCU: *Religie...* I. m. 86., 240–262.

²¹ A különféle kimutatásokban 1000 és 3000 között mozog a számuk. Lásd *Grai Românesc*, 2009/3. 16.; România după 1989: o biserică nouă la două zile. *Evenimentul Zilei*, 2009. október 28. (Magyar nyelven: Kétnaponta új templom. 2009. október 29.) http://manna.ro/velemeney/ketnaponta_uj_templom_romaniaban_2009_10_29.html, letöltve 2012. augusztus 7. – A pontos adatok hiánya ugyanakkor hozzájárul a különféle vad becslések terjedéséhez is. Egy 2006-os cikkben például az szerepel, hogy 1990 óta „több mint tízezer (!) ortodox templom épült szerte Erdélyben. ...Ezeknek a templomoknak a nagy része magyar lakosságú vidékeken épült...” Ortodoxia a Dnyesztertől a Tiszáig? *Erdélyi Napló*, 2006. november 21.

meglehetősen különböző (nemzeti) történeti narratívából táplálkozik, ami leegyszerűsítve két különböző Székelyföld-képet – kis túlzással két különböző valóságot – is eredményez. Ezek egymás mellett élnek, és többé-kevésbé békésen ignorálják egymást, időnként viszont bizonyos kérdésekben összeütköznek, és vitába keverednek. A két kép egyszerre foglalja magában a régió történetét és jelenét, amelyek kölcsönösen befolyásolják egymást – a múltszemlélet hatással van a jelen értelmezésére, de érzékelhető egy fordított irányú hatás is, azaz az aktuális helyzet is visszahat a múlt értelmezésére. Helyszükében csak a legalapvetőbb téziseket tudom itt ismertetni.

A magyar köztudatban és a történeti narratívában a Székelyföld kizárólagosan magyar jellegű, sajátos önkormányzati hagyománnyal rendelkező terület. A történelmi Magyarország 1918-as felbomlásáig a románság nem játszott számottevő szerepet a régióban, és spontán módon beolvadt a helyi székely-magyar népességbe. A románok száma és súlya csak a 20. századi népességmozgások (betelepedés és betelepítés) következtében nőtt meg.²² Székelyföldi térnyerésük a magyar köztudatban elválaszthatatlanul összefonódott a két világháború között és a Ceaușescu-rendszer második felében gyakran türelmetlen és erőszakos formát is öltő románosítással.²³ Ez máig érezhető, és különösen a „hatalom” és „a románok” iránti bizalmatlanságban nyil-

²² KÖPECZI Béla–BARTA Gábor (szerk.): *Erdély rövid története*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989. 155–156. A témáról bővebben lásd BARDI Nándor (szerk.): *A többség kisebbsége. Tanulmányok a székelyföldi románság történetéről*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1999.

²³ Bővebben lásd BIRÓ Sándor: *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok 1867–1940*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2002; VINCZE Gábor: *Illúziók és csalódások. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből*. Státus Könyvkiadó, Csíkszereda, 1999; BARDI Nándor–FEDINEC Csilla–SZARKA László (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat Kiadó–MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008. A Székelyfölddel kapcsolatban lásd például PÁL János: Vissza- és elrománosítási kísérletek a székelyföldi unitárius egyházközösségekben. *Magyar Kisebbség*, 2008/1–2.; OLÁH Sándor: Magyar görög katolikus „románok” (Vallási-etnikai feszültségek egy székely faluban a két világháború között). *Regio*, 1993/2. <http://byzantinohungarica.hu/sites/default/files/olah-mgk.pdf> (letöltve 2012. augusztus 7.); B. KOVÁCS András tanulmányai. In: Uő: *Szétszabdalt Székelyföld. Háromszéki helytörténeti írások*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2006.

vánul meg, amely az ortodox egyházra is kiterjed. Mindazonáltal a Székelyföld továbbra is megőrizte túlnyomóan magyar jellegét, és egyre inkább megszilárdult a magyar elitek által – politikai-társadalmi-kulturális törekvéseik legitimálására is – szorgalmasan épített „belső anyaország” képe.²⁴

Ezzel szemben a „román” Székelyföld-kép – bár a „magyar” sem fedi maradéktalanul a valóságot – jóval több kérdéses, vitatott elemre épül. A román történetírás és publicisztika erősen nemzeti beállítottságú és nacionalista művelői egyrészt kétségbe vonják a terület tisztán magyar (székely) jellegét,²⁵ sőt vannak, akik a székelyek magyarságát is vitatják, visszanyúlva azokhoz az elméletekhez, amelyek a székelyek legalább egy részének (de akár 40%-ának!) román származását hirdették.²⁶ Ez az elmélet (mint ahogy az egész kontinuitástan) az Erdélyre és a Székelyföldre vonatkozó román nemzeti igényeket hivatott legitimálni.

Mind a magyar, mind a román megközelítésben közös, hogy „a másik” ellenségként, a saját identitást és a közösség nemzeti létét fenyegető tényezőként jelenik meg. A Székelyföld mint elveszett román nemzeti terület képét azért fontos figyelembe venni, mert Trianon után (de látni fogjuk, hogy részben 1989 után is!) nagyrészt erre alapozott a kormányzati politika. Bukarest úgy vélte, hogy a székelyeket a legkönnyebben a disszimiláció, illetve az elmagyarosított románok „visszarománosítása” („*reromânizare*”) révén tudja integrálni a román társadalomba. Nem nehéz megérteni e törekvés politikai hátterét: az ország közepén terpeszkedő, gyakorlatilag kompakt székely-magyar tömb zavarta a román nemzetépítő eliteket, hiszen a frissen megszerzett Erdélyre irányuló magyar revizionizmus egyik legfontosabb tényezőjeként jelenhe-

²⁴ BIRÓ A. Zoltán: „Csodálatos” és „intoleráns” vidék. Jegyzetek a Har-Kov problémáról. In: Uő: *Stratégiák vagy kényszerpályák? Tanulmányok a romániai magyar társadalomról*. Csikszereda, Pro-Print, 1998. 167–178.

²⁵ Ioan LĂCĂTUȘU: *Tendințe de enclavizare a unui spațiu românesc Covasna – Harghita*. Editura România pur și simplu. București, 2004. 108., 158.

²⁶ Ion I. RUSSU: *Românii și secuii*. Editura științifică, București, 1990. 51–52.; Ioan LĂCĂTUȘU–Vasile LECHINȚAN–Violeta PĂTRUNJEL: *Românii din Covasna și Harghita. Istorie. Biserică. Școală. Cultură*. Editura Grai Românesc a Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei, Miercurea-Ciuc, 2003. 86–89.; I. TÓTH Zoltán: A román történettudomány és a székelyföldi románság kérdése. *Erdélyi Múzeum*, 4. sz. 530–558. Klny. Kolozsvár, 31 lap. (Erdélyi Tudományos Füzetek, 145.)

tett meg. A román kormányok átfogó kulturális offenzívát kezdtek, ebben Bukarest az állami intézmények mellett számíthatott az ortodox és a görög katolikus egyház partnerségére is.²⁷

Az ortodox egyház erőteljes templomépítésbe fogott a Székelyföldön. Csík, Háromszék és Udvarhely megyében 1920–1940 között 30 új templom épült, s ehhez kápolnák, ortodox fészületek (*troițe*) és haranglábak tucatjai adódtak, valamint 41 új parókia. A második bécsi döntésig 37 új pap állt szolgálatba, hogy megakadályozza a románok (vagyis a „románnak tekintett” emberek) további beolvadását, illetve segítse „visszaszerezni az elveszett lelkeket”. Már akkor felmerült, hogy hozzanak létre egy, a volt székely székeket lefedő önálló ortodox püspökséget.²⁸

Az ortodox egyház két világháború közötti székelyföldi „visszatérése” azonban nem váltotta be a reményeket. Ebben nagy szerepe volt a bécsi döntést követő „kis magyar világnak” is, amely megakasztotta, illetve 4 évre visszafordította a székelyföldi román nemzetépítést. 1940-ben a román elit – a tisztviselők mellett az értelmiségiek és a papok – nagyobb része elmenekült, sok ortodox és görög katolikus templomot elhagytak, jó párat leromboltak vagy megrongáltak. A „visszatért románok” jó része ismét „magyarrá vált”.²⁹ Az ortodox egyház a világháború után megpróbálta

²⁷ Erről bővebben lásd Irina LIVEZEANU: *Cultură și naționalism în România Mare 1918–1930*. Humanitas, București, 1998. 41–63., 157–224. – Mivel írásom a Román Ortodox Egyházzal szól, a görög katolikus vonatkozásokra csak utalás-szerűen térek ki.

²⁸ Ioan LĂCĂTUȘU: Mitropolitul Nicolae Colan și românii ortodocși din ținutul Harghitei și Covasnei. In: Uő: *Dăinuire românească în Harghita și Covasna*. Editura România pur și simplă, București, 2007. 55–57. Az ortodox egyház ténykedésébe betekintést nyújtanak például Aurel Nistor írásai. Nistor maga is megfogalmazza az egyházi és nemzeti célok azonosságát. (Lásd B. KOVÁCS András: Egy erőszakos disszimilációs kísérlet kudarca. In: Uő: *Szétszabdalt Székelyföld...* i. m. 201–216.; PÁL János: *Vissza- és elrománosítási kísérletek...* I. m.)

²⁹ Ioan LĂCĂTUȘU: Mitropolitul Nicolae Colan... I. m. 69–96. – Lăcătușu, Lechința és Pătrunjel idézett munkájában megtalálható a Sepsiszentgyörgyi és a Csíkszeredai Esperesség területén lévő, 1940–1944 között lerombolt vagy megrongált ortodox és görög katolikus templomok listája. (Ioan LĂCĂTUȘU–Vasile LECHINȚAN–Violeta PĂTRUNJEL: *Românii din Covasna și Harghita*. I. m. 719–720., 722. Az 1940–1944 közötti időszakkal kapcsolatban lásd még BENKŐ Levente: Magyar nemzetiségi politika Észak-Erdélyben (1940–1944). *Pro Minoritate*, 2002. ősz., különösen 16–20.; újabban ABLONCZY Balázs: *A visszatért Erdély*. Jaffa Kiadó, 2011., különösen 140–144., 147–149. – Noha az ortodox egyház 1948-ban a fel-

ugyan visszaszerezni pozícióit, ám a kommunista berendezkedés miatt – amelynek kiépítésében a Székelyföldön a magyar kommunisták is tevékenyen részt vettek – erre nem vagy csak korlátozott mértékben nyílt lehetősége. E tekintetben csak az 1970-es évektől kezdve figyelhető meg bizonyos változás, amikor hozzáláttak számos székelyföldi román templom és kolostor felújításához, befejezéséhez.³⁰

1. táblázat. A Székelyföld területének nagy részét felölelő megyék (első helyen a mai Maros, Hargita és Kovászna megye, dőlttel, zárójelben a magyar többségű Hargita és Kovászna megye) lakosságának felekezeti és nemzetiségi megoszlása az 1910-es, 1930-as, 1992-es és 2002-es népszámlálások adatai alapján.³¹

Felekezet/év	1910	1930	1992	2002
Ortodox	10,9% (6,9%)	12,8% (8,9%)	34,3% (16,5%)	35,6% (17%)
Görög katolikus	16,6% (5,1%)	17,4% (5,4%)	1,4% (0,2%)	1,2% (0,1%)
Római katolikus	31,7% (53,0%)	30,5% (52,5%)	31,8% (50,4%)	30,9% (53,5%)
Református	28,4% (25,5%)	27,1% (23,7%)	25,1% (21,4%)	24,1% (21,1%)
Unitárius	5,8% (7,8%)	5,4% (7,2%)	4,4% (6,1%)	4,2% (6,0%)
Evangelikus	4,5% (0,4%)	4,2% (0,4%)	0,5% (0,3%)	0,3% (0,2%)
Zsidó	2,0% (1,3%)	2,1% (1,3%)	0,02% (0,009%)	0,02% (0,006%)

Nemzetiség/év	1910	1930	1992	2002
Román	23,5% (8,1%)	29,1% (13,8%)	35,3% (17,8%)	36,0% (17,8%)
Magyar	69,8% (90,7%)	61,6% (82,8%)	60,7% (80,9%)	59,2% (80,2%)
Német	4,9% (0,7%)	4,3% (0,5%)	0,4% (0,08%)	0,2% (0,06%)
Cigány	–	2,8% (1,3%)	3,5% (1,15)	4,4% (1,8%)

számolt görög katolikus egyház híveivel gyarapodhatott, az ötvenes években megszűntették a háború után újjáalakított Ojtozi és Udvarhelyi Esperességet.

³⁰ Például Sepsiszentgyörgyön, Baróton, Maroshévízen vagy Erdőszentgyörgyön. (Ioan LĂCĂTUȘU–Vasile LECHINȚAN–Violeta PĂTRUȚEL: *Românii din Covasna și Harghita*. 369., 202., 657. és saját adat.) E tevékenységnek a Gyulafehérvári Ortodox Püspökség 1975-ös újraalapítása adott lendületet. Köszönettel tartozom Anca Șincannak, aki felhívta a figyelmemet erre a körülményre.

³¹ Forrás: VARGA E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. Népszámlálási adatok 1850–2002 között*. <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>.

Az egyház visszatér

Nicolae Ceaușescu 1989 végi bukása után a Székelyföldön is jelentős változások történtek, amelyek a magyar lakosság súlyából kifolyólag még látványosabbak voltak, mint Erdély vagy Románia többi részén.³² Az egypártrendszer összeomlásával támadt hatalmi űrt a régi-új helyi magyar elitcsoportok próbálták meg betölteni, elsősorban a pártállam román elitjeinek rovására. A korábban egyre jobban zsugorodó magyar világ újjáalakulása pedig a román világ visszaszorulásával járt.³³ A demokratizálódás során a központi hatalom szerepe csökkent, az irányítás pedig a régió magyar többségű területein fokozatosan magyar kézbe került, vagyis az állam helyi szinten részben „magyarrá (is) vált”.³⁴ Mivel az itt élő román lakosság szinte teljesen az államra támaszkodott, az 1989. decemberi fordulatot követően a románok elbizonytalanodtak, és sokan úgy érezhették, hogy „magukra hagyták” őket. Megszervezésük komoly nehézségekbe ütközött, ugyanis a civil társadalom rendkívül gyenge volt, közösségépítésük ráadásul olyan közegben zajlott-zajlik, amelyben számos román és magyar politikai erő máig a nemzeti eszmét, adott esetben az agresszív nacionalizmust használja fel legitimációs és mozgósító eszközként.

Ebben a helyzetben a román értékek – és érdekek – képviselőt a Román Ortodox Egyház vállalta fel, amely egyébként is úgy látta, hogy az ateista rendszer összeomlása után újra visszatérhet a térségbe. Az ortodox egyház arra hivatkozik – tulajdonképpen

³² Ezzel kapcsolatban lásd ZAHORÁN Csaba: Rendszerváltás a Székelyföldön. A romániai rendszerváltás etnikai vetülete. In: KRAUSZ Tamás–MITROVITS Miklós–ZAHORÁN Csaba (szerk.): *Rendszerváltás és történelem. Tanulmányok a kelet-európai átalakulásról*. L'Harmattan Kiadó–ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszék, Budapest, 2010. 141–173.

³³ Bővebben lásd BIRÓ A. Zoltán–GAGYI József: Román–magyar interetnikus kapcsolatok Csíkszeredában: az előzmények és a mai helyzet. In: GAGYI József (szerk.): *Egy más mellett élés. A magyar–román, magyar–cigány kapcsolatokról*. I. m.

³⁴ Amihez az RMDSZ 1996 utáni kormányzati szerepvállalásai is nagyban hozzájárultak. A székelyföldi helyzettel kapcsolatban lásd TANCZOS Vilmos: Kettős hatalmi szerkezet a Székelyföldön. *Magyar Kisebbség*, 1998/2. <http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=cimek&lapid=9&cikk=m980231.htm>.

legitim módon –, hogy ki kell szolgálnia az itt élő románok vallási-lelki szükségleteit, akiknek a száma jócskán megnőtt az utóbbi évtizedekben. Ám a legkomolyabb feladata valójában az, hogy a Székelyföldön gyakorlatilag szórványkisebbségi helyzetben élő románságot közösségként újjászervezze (vagy megszervezze), és „megmentse” az asszimilációtól. Az egyébként is heterogén összetételű helyi románságot így az ortodox egyház próbálja meg integrálni, amely gyakorlatilag az egyetlen, a régió teljes területén jelen lévő román „társadalmi szervezet”. Ebbéli törekvéseihez a magyar közvélemény a legjobb esetben is távolságtartással, nemritkán pedig kifejezetten ellenségesen viszonyul. Egyrészt azért, mert a magyar kollektív emlékezetben máig élő „visszarománosítási” misszió folytatását látja az ortodox egyház szerepvállalásában, másrészt pedig azért, mert a magyar elitek a román szervezkedésben és érdekképviselésben saját közösségépítésük konkurenciáját látják. Különösen, ha ez az érdekképviselő határozott, esetenként harcias formában nyilvánul meg, ahogy arra a későbbiekben is kitérek.

Az ortodox egyház 1990 utáni székelyföldi tevékenységének origója kétségtől a Kovászna–Hargitai Ortodox Püspökség (*Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei*) megalapítása volt. Létrejötté során az egyházi-vallási vonatkozások mellett hangsúlyosan jelent meg a kérdés nemzeti vetülete is. A kulturális államtitkárság 1991-es jelentése például rámutatott: „Az ortodox felekezeti tényező kontinuitásának biztosítása – a terület geopolitikai kontextusában – elsőrendű fontosságú a román etnikai elem megtartásának vonatkozásában.”³⁵ Hosszas előkészületek után 1994 januárjában határozat született az új egyházmegye kialakításáról; márciusban meghatározták a területi kiterjedését (Hargita és Kovászna megyét és egy Maros megyei remetekolostort ölel fel, közel 100 000 ortodox hívővel) és a székhelyét (Csíkszereda), valamint az elnevezését. Májusban megalakult a püspökség egyházmegyei gyűlése, élére pedig júliusban megválasztották és felszentelték Ioan Selejan arhimandritát.³⁶ Csíkszeredai, 1994. szept-

³⁵ Idézi Ioan LĂCĂTUȘU–Vasile LECHINȚAN–Violeta PĂTRUNJEL: *Românii din Covasna și Harghita*. I. m. 149.

³⁶ Uo. 150–153.

ember 25-i beiktatása az egyházmegye létrejöttének szimbolikus pillanatává vált, a nagyszabású ünnepségen több ezren, köztük egyházi és kormányzati személyiségek vettek részt.

A püspök ezt követően erőteljes építkezésbe fogott anyagi és emberi téren, amit később szervezeti változások is követtek. A szükséges ingatlanok biztosítása mellett megkezdték a leromlott állapotú templomok felújítását, de új templomokat és kolostorokat is építettek. 1994–2009 között 30 templomot és több kápolnát, 6 kolostort és remetekolostort, valamint 20 paplakot emeltek, 134 templomot és 57 paplakot újítottak fel. Betöltötték az üres parókiákat. Az 1994-ben meglévő 99 parókia 2009-re 33-mal gyarapodott, a papok száma megduplázódott, és míg kezdetben alig szolgáltak itt helyi papok, arányuk 2009-re már 90%-ra nőtt. Az egyházmegye rajtuk kívül több száz embert foglalkoztat – 250 laikust és a tulajdonában lévő különféle vállalkozások alkalmazottait. 2006-ban a Csikszeredai és a Sepsiszentgyörgyi Esperesség mellé két újat hoztak létre a régió két román többségű végében: a Hargita megye északi részén elterülő Maroshévízi és a Kovászna megye déli csücskében található Bodzafordulói Esperességet.³⁷

A püspökség a vallási-lelki gondozás mellett élénk közösségi, kulturális és szociális tevékenységbe kezdett, részt vállalva számos kulturális és művelődési feladatot ellátó szervezet és egyesület létrejöttében és működésében.³⁸ Ioan Selejan tiszteletbeli elnöke a székelőföldi románság ernyőszervezeteként 2005-ben megalakult „Kovászna, Hargita és Maros Megyei Románok Civil Fórumának” is.³⁹ A püspökség lapja, a *Grai Românească* 1999 óta jelenik meg, kiadója pedig számos teológiai, irodalmi és egyéb tár-

³⁷ Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei. 15 ani de hărnicie și jertfelnicie (1994–2009). *Grai Românească*, 2009/3. 9–11.

³⁸ Erről bővebben lásd Centrul Eclesiasitic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” – Lăcaș de știință și cultură în slujba Bisericii și a Neamului; valamint: Centrul cultural „Patriarh Miron Cristea”, un colț de raie în „țara icoanelor”. *Familia română. Revistă pentru solidaritatea românilor de pretutindeni – Români din Covasna și Harghita*. Baia Mare, 2011/4. november. 88–91.

³⁹ A szervezet eleinte a Kovászna és Hargita megyei román civil szervezeteket tömörített, 2010 márciusában bővült ki a Maros megyei egyesületekkel (*Forumul Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș*) és jelenleg – legalábbis a Fórum honlapja szerint – 30 tagszervezete van. Lásd <http://www.forumharghitacovasna.ro/membri/index.html>.

sadalomtudományi témájú kiadványt jelentetett meg.⁴⁰ A különféle rendezvényeken, megemlékezéseken túl számos ortodox egyházi személyiségről neveztek el köztereket és iskolákat, vagy állítottak szobrot nekik székelyföldi városokban. Mindez természetesen – főképp a magyar többségű településeken – nem ment minden nehézség nélkül, a sepsiszentgyörgyi Andrei Şaguna-szobor ellen például volt némi tiltakozás magyar oldalról. Sikerrel „tértek vissza” a román papok az iskolákba is, ahol az ortodox tanokat népszerűsítik az ifjúság körében; a püspökség anyagilag is támogatja az iskolákat és óvodákat.⁴¹

A püspökség karitatív tevékenységet is folytat, különösen az ezredforduló óta: például élelmiszerrel, segélyekkel támogatja a szegényeket, adománygyűjtéseket és természeti csapások utáni segélyakciókat is szervez, a beérkezett javakat pedig szétosztja a rászorulóknak között.⁴² Selejan egy 2010-es interjúbán kifejtette: a még folyamatban lévő néhány építkezés mellett elsősorban a szociális kérdésekre kíván összpontosítani, különösen a gyermekek oktatására, továbbá otthonok létesítésére szegények és idősek számára.⁴³

Mindehhez természetesen meg kell teremteni a megfelelő anyagi feltételeket. A Román Ortodox Egyház állami támogatására később még visszatérek, itt most csak annyit bocsátanék előre, hogy a Kovászna–Hargitai Ortodox Püspökség jócskán részesedett a két megyében lévő állami vagyonból, és számos adományt kapott magánszemélyektől is. A pénz egy részét pedig a püspök – jó menedzser módjára – vállalkozásokba, üzemekbe fektette be, így nem meglepő módon a diskurzusban az ortodox egyház anyagi helyzete is helyet kap.

A Kovászna–Hargitai Ortodox Püspökség papjainak tevékenységét Ioan Selejan püspök kitüntetésekkel honorálta, de ő maga

⁴⁰ Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Hargitaei. *Grai Românesc*, 2009/3. 11.

⁴¹ Ioan LĂCĂTUȘU–Vasile LECHINȚAN–Violeta PĂTRUNJEL: *Românii din Covasna și Harghita*. 163–164.

⁴² Uo. 12–13.

⁴³ „Iubirea lui Dumnezeu transcende diferențele dintre oameni.” Interjú Ioan Selejan érsekkel. *Ziarul Lumina*, 2010. június 20. <http://www.ziarullumina.ro/articole;1285;1;40513;0;iubirea-lui-Dumnezeu-transcende-diferentele-dintre-oameni.html>.

is részesült állami és egyházi elismerésekben. 2009-ben a Szent Szinódustól címzetes érseki rangot kapott a püspökség élén végzett munkájáért.⁴⁴

Ortodox terjeszkedés és szimbolikus térfoglalás

„Ez az egyház, annak ellenére, hogy mindig volt szerepe a nemzet és a nemzetállam fenntartásában, valójában csak a 19–20. században, a független román állam létrejöttével jutott el oda, hogy nemzeti egyházként viselkedjen, és most éli ezt ki. Úgy érzi, hogy Románia határain belül az ortodox egyház mindenhol jelen kell legyen. A Kárpátok karéja fölött az egyház végre nyíltan megszentelheti a teret, és templomépítéssel kifejezheti azt, hogy ha a románság egyenlő az ortodoxiával, akkor az ortodoxia meg kell jelenjen színtiszta magyar közösségekben is, mert ez a román állam területe.”

„Megszentelik a teret”. Interjú Nagy Mihály Zoltánnal (2009)⁴⁵

„A román identitás megőrzéséhez ezen a vidéken aktívabb beavatkozásra lenne szükség az állam részéről, amelynek megfelelő programokkal kellene előállnia. A román állam nagyon el van maradva a magyar állam mögött, ami a román közösségek kulturális identitásának megtartását és gazdasági támogatását illeti. A magyar államnak nagyon jól megalkotott programjai vannak az itteni magyarok kulturális azonosságának megőrzése vonatkozásában ... Nem vagyunk a magyar etnikum kulturális identitásának megőrzése ellen – mi, itteniek értjük meg talán a legjobban a magyarokat, hogy mit jelent kisebbséginek lenni, és megőrizni az etnikai identitást –, de nekünk, kovásznai és hargitai románoknak, bár Romániában élünk, van egy különlegességünk, ami az

⁴⁴ Înaltpreasfințitul Ioan – Crâmpeie biografice. *Familia română*. I. m. 15–22. – A „címzetes érsek” csak a kitüntetett személyére és nem a püspökségre vonatkozik.

⁴⁵ „Megszentelik a teret”. Mi a magyarázata az ortodox terjeszkedésnek Székelyföldön? Interjú Nagy Mihály Zoltánnal, a Vallásügyi Államtitkárság magyar egyházakért felelős tanácsosával. *Transindex*, 2009. szeptember 4. <http://itthon.transindex.ro/?cikk=10105> (letöltve 2012. augusztus 7.).

életmódunkat illeti, és ezért kérnénk a román államot, hogy az is dolgozzon ki egy stratégiát azzal kapcsolatban, hogyan lehetne megőrizni, paradox módon, a saját országukban kisebbségben lévő románok szellemi és kulturális identitását.”

Ioan Selejan, Kovászna–Harghita püspöke (2006)⁴⁶

Fontos szem előtt tartani, hogy a magyar és a román nemzeti diskurzus alapját két, egymástól gyökeresen eltérő Székelyföld-kép alkotja. Ezeket a két közösség nevében fellépők egyszerre használják legitimációs forrásként, és ezek tükrében értelmezik az aktuális társadalmi-politikai folyamatokat is, köztük a Román Ortodox Egyház székelyföldi tevékenységét. A témával foglalkozó román és magyar értelmiségiek ennek megfelelően számos párhuzamot vonnak a kommunista berendezkedés előtti és utáni időszak között. A román diskurzus alapjában véve újabb visszatérésként tekint az ortodox egyház székelyföldi aktivitására, amely mintegy a két világháború közötti jelenlétet idézi fel, és az 1940-ben félbemaradt munkát folytatja.⁴⁷ A székelyföldi román nemzet-építők az 1990-es években, mondhatni, ösztönösen fordultak az ortodox egyházhoz és a második világháború előtti mintákhoz, hiszen a régióban továbbra sem létezett erős román középosztály (így román civil szféra sem), és csak az államra, illetve a „nemzeti” egyházra tudtak építeni, mint egykor Nagy-Romániában. A román közbeszédben emellett gyakran megjelenik az 1989-es forradalmat kísérő atrocitások és az 1940-es bécsi döntés utáni románellenes események közötti párhuzam is,⁴⁸ amely a kilencvenes évek elején politikai üggyé is vált.⁴⁹

⁴⁶ Tradițiile românești sunt amenințate. *Adevărul*, 2006. január 7. http://www.adevarul.ro/actualitate/Tradițiile-romanesti-amenintate_0_56394736.html.

⁴⁷ Ioan LĂCĂTUȘU–Vasile LECHINȚAN–Violeta PĂTRUNJEL: *Românii din Covasna și Harghita*. 98. – Példákat a párhuzamokra lásd uo. 83., 163.; Anca SUDITU–Diana NIȚESCU: *Biserica Ortodoxă în Secuime*. In: Ștefan Bruno (coord.): *Dimensiunile urii interetnice în Secuime*. Editura BCS, București, 1998., 2001. 50.

⁴⁸ Maria COBIANU–BĂCANU: *Românii la contactul dintre culturi (Relațiile interetnice)*. Editura România pur și simplu, București, 2006. 216.

⁴⁹ Bővebben lásd ZAHORÁN Csaba: *Románüldözés a Székelyföldön? Egy állítólagos etnikai tisztogatás története*. In: JUHÁSZ József–KRAUSZ Tamás (szerk.): *Az új nemzetállamok és az etnikai tisztogatások Kelet-Európában 1989 után*. L'Harmattan Kiadó–ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszék, Budapest, 2009.

Történelmi párhuzamokat a magyar diskurzus is jócskán talál, amely – az előzmények alapján – a románosítás folytatását látja a Román Ortodox Egyház székelyföldi ténykedésében, így ahhoz gyanakvással vegyes ellenszenvvel viszonyul.⁵⁰

Az alábbiakban az egyébként eléggé szerteágazó diskurzus három nagyobb témáját próbálom meg bemutatni: az ortodox egyház székelyföldi jelenlétének és terjeszkedésének a kérdését, az ortodox egyház szerepét a román állam nemzetpolitikájában és a helyi román társadalom közösségépítésében, valamint a Kovászna–Hargitai Ortodox Püspökség támogatásának kérdését.

A Román Ortodox Egyház székelyföldi aktivitásának talán legszenvedélyesebben taglalt vetülete az egyház fizikai jelenléte Hargita és Kovászna megyében. A romániai magyar közbeszédben (de részben az erre fogékony magyarországiban is) szinte teljesen egységes és egyértelműen negatív kép él erről. A leghatásosabban ezt – a Duna Televízió filmje alapján⁵¹ – a „hagymakupolás honfoglalás” szókapcsolata fejezi ki.

A helyi magyar közvélemény nyugtalanságát már a Kovászna–Hargitai Ortodox Püspökség 1994-es létrehozása kiváltotta. Ez az egyházi esemény másodlagos, vagyis „nemzeti” jelentéséből fakadt, amely a magyar diskurzusban elsődlegessé lépett elő.⁵² A püspök megválasztása és beiktatása alkalmából elhangzott román beszédek és üzenetek is egyértelművé tették, hogy a püspökség megalakulása hangsúlyosan nemzeti jelentőségű. Antonie Plămădeală erdélyi metropolita például kiemelte: az egyházmegye létrehozásának célja, hogy „megőrizték a román földet, a román identitást, az ősök hitét”, továbbá hogy a püspökség a megértés

⁵⁰ Lásd B. Kovács András írásait (*Szétszabdalt Székelyföld*), illetve VÁRY O. Péter: Előretolt helyőrségek Háromszéken. In: BODÓ Barna (szerk.): *Romániai magyar évkönyv 2002*. Szórvány Alapítvány–Polis, Temesvár–Kolozsvár, 2002. 248–258.

⁵¹ Csáky Zoltán: *Hagymakupolás honfoglalás*. Csáky Zoltán és Marossy Géza dokumentumfilmje, 2001, Duna Televízió. Könyv alakban: Csáky Zoltán: *Hagymakupolás honfoglalás Erdélyben*. Dokumentumfilm az ortodox egyház terjeszkedéséről. In: Uő: *Hagymakupolás honfoglalás*. Püski, Budapest, 2004. 35–58

⁵² INCZEFI Tibor: „Püspököt avatnak Csíkszeredában” *Romániai Magyar Szó*, 1994. szeptember

eszközeként működjön a térség keresztényei és lakói között.⁵³ Ioan Selejan arra mutatott rá, hogy a románok itt fognak maradni, „*hegyeikhez tapadva*”, mint ahogy őseik is itt maradtak, a különféle hódítók lovai és tankjai ellenére is.⁵⁴ Teoctist pátriárka a beiktatás napjáról úgy beszélt, hogy az „*nemzeti létünk helyreállításának aktusa az egyház révén... országunk szívében, ahol a románok több száz éve várták,... hogy közelükben és velük legyenek a mai papok és kolostorok, templomok, egyesek romokban, mások csupán alapjaikban...*”.⁵⁵ Ion Iliescu államfő, megemlítve románok és a székelyek ezeréves együttélését, többek közt arra mutatott rá levelében, hogy elsősorban az ortodox és más keresztény papok feladata az egykori testvériség felélesztése. Nicolae Văcăroiu miniszterelnök azt írta levelében: a püspököknek integrálnia kell az új egyházmegyéet az erdélyi ortodoxia spiritualitásába, és felélesztenie a „*nemzeti egységért és az egyházi egységért vívott harc szép hagyományait*”. Adrian Năstase, a képviselőház elnöke kifejezetten egyenlőségjelet tett az ünnep keresztény-egyházi és nemzeti jellege között, hiszen a püspökség egyesíti a Hargita és Kovászna megyei ortodox románokat, és „*erőt ad nekik, hogy békében ...együtt éljenek a más nemzetből valókkal, miközben ortodox keresztények és románok is maradnak. Mindig is ez volt Ortodox Egyházunk hivatása*”. Azt is hozzátette, hogy a püspökség az emberi jogok vizsgálója lesz, kisebbségek és többségek számára egyaránt, amit az etnikai kizárólagosságról való lemondás és a másik identitásának elismerése révén lehet sikeresen letenni.⁵⁶

Érdemes szemelgetni az ünnepi beszédeknek a Székelyföldet jelölő megfogalmazásai közül is: „*sokat próbált térség az ország közepén*”, „*egyfajta pusztaság [ahol] a román jelenlétet szakadatlanul visszaszorították*”, „*ahol a román Tigris és Eufrátesz ered*”, „*Románia szíve*”, „*ősi román földek*”.⁵⁷ Ezekben a gyakran emocionális megnyilatkozásokban rendszerint hangsúlyosan megjelent ugyan az egyes közösségek közötti békés együttélés és a kölcsö-

⁵³ Ioan Selejan megválasztásakor, 1994. július 12-én. Idézi: Lăcătușu-Lechințan-Pătrunjel: *Români...* I. m. 151.

⁵⁴ Uo. 155.

⁵⁵ Uo. 154.

⁵⁶ Uo. 154–157.

⁵⁷ Uo. 151–157.

nős tisztelet fontossága, viszont szerzőik egyúttal világosan betagolták a Székelyföldet is a románság kollektív terébe. Bár ez nem a kizárólagosság igényével történt, még ez a „román” Székelyföldkép is éles ellentétben áll a magyar köztudatban élővel, és jelzi a két szemlélet közötti szakadékokat.

Magát a beiktatási ünnepséget a magyar elitek „erődemonstrációként”, a (román) állam újabb magyarelles lépéseként értelmezték.⁵⁸ Az ünnepségről is ebben a szellemben tudósított a magyar sajtó: egy napilap az ortodox egyházi és állami elit felvonulásaként, a rendfenntartó erők és a hadsereg erődemonstrációjaként írt az eseményről („még Ceaușescu idejében sem látott mozgósítás”), amelynek 2000-2500 résztvevője többnyire más-honnan érkezett.⁵⁹ A püspökség megalapításának 15. évfordulója és Ioan Selejan címzetes érsekké szentelése alkalmából 2009. augusztus 23-án, Csíkszeredában megrendezett nagyszabású ünnepség már kevésbé keltette fel a magyar média figyelmét, jóllehet ezúttal a hivatalban lévő miniszterelnök, Emil Boc is részt vett a rendezvényen.⁶⁰

A magyar média folyamatosan figyeli az ortodox egyház gyarapodását Erdélyben, és különösen a Székelyföldön. Érzékenyen reagál, beszámol gyakorlatilag minden újabb objektum megjelenéséről, legyen az egy út menti ortodox kereszt (*troiță*), városi templom vagy nagy kiterjedésű kolostoregyüttes.⁶¹ Jellemző példa az Erdőszentgyörgyön – egy különben csendes, Maros megyei kis-

⁵⁸ *Romániai Magyar Szó*, 1994. szeptember 27.

⁵⁹ BIRTÓK József: Püspökavatás Csíkban. *Romániai Magyar Szó*, 1994. szeptember 28. – Sokatmondó az egyik tudósítás címe: Fegyverek és egyenruhák árnyékában: püspökség. *Romániai Magyar Szó*, 1994. szeptember 27.

⁶⁰ A magyar *Krónika* és a *Transindex* körülbelül 3000, míg a román *Ziarul Lumina* keresztény napilap 5000 résztvevőről számolt be. Lásd Román erőfitogtatás Csíkszeredában. *Krónika*, 2009. augusztus 24. <http://www.kronika.ro/index.php?action=open&res=30888>; PS Ioan Selejan a fost ridicat în rang de Arhiepiscop onorific. *Ziarul Lumina*, 2009. augusztus 24. <http://www.ziarullumina.ro/articole:997;1:27301;0>; PS Ioan Selejan-a fost ridicat în rang de Arhiepiscop onorific.html; Boc vállán állva távolítaná el a magyar zászlókat Csíkszereda épületeiről Vadim. *Transindex* <http://itthon.transindex.ro/?hir=21768>; Érsekké avatták Selejant. *Hargita Népe*, 2009. augusztus 24. <http://www.hhrf.org/hargitanep/2009/aug/hn090824t.htm>.

⁶¹ A legújabb „helyzetjelentést” lásd Döbbenetes méretű az ortodox térhódítás Erdélyben. *Krónika*, 2012. április 27. <http://kronika.ro/index>.

városban – nemrég felállított kereszt ügye,⁶² de hasonló figyelem irányult a Maros forrásánál felállítani kívánt keresztre is 2011 nyarán.⁶³

Ha néhány egyszerű kereszt ekkora felzúdulást okoz, nem lehet csodálkozni a komolyabb építmények keltette indulatokon. 2005-ben a *Háromszék* cikkírója ekképp összegezte a Kovászna megyei építkezéseket: „Az elmúlt tizenöt év során Háromszék-szerte több ortodox templom építését kezdték meg, mint az erdélyi történelmi egyházakhoz tartozó felekezetek összesen...”⁶⁴ Említhetjük még a Nyárádszereda főterére tervezett ortodox templom körül évek óta zajló huzavonát is.⁶⁵ A legtöbb támadás talán a Székelyföld közepén lévő marosfői apácakolostort érte, amelynek 2000-ben történt felszentelése a cikkíró szerint „a székelység testébe szúrt újabb tűske, sőt, törkés”. Miután a szerző felidézi, hogy az itteni románok őseit egykor a székely Lázár grófok telepítették ide, megállapítja, hogy míg a román beszivárgóknak már két temploma is van, az őslakosoknak csak egy kápolnája. A románok szerint „Ilyen durva, ilyen vad székelyföldi térhódításra még a trianoni eufóriájukban sem gondoltak!” Részben, mivel akkor községi pénzből építkeztek, míg most állami költségvetésből.⁶⁶

Az ortodox egyház székelyföldi gyarapodására egyébként Ioan Selejan és munkatársai nagyon büszkéek a Kovászna–Hargitai

php?action=open&res=62995. (Köszönöm Lagzi Gábornak, hogy a cikkekre felhívta a figyelmemet!)

⁶² GLIGOR Róbert László: Két ortodox kereszt Erdőszentgyörgyön – mindkettő engedélyek nélkül. *Székelyhon*, 2011. október 19. <http://szekelyhon.ro/hirek/kozelet/ket-ortodox-kereszt-erdoszentgyorgyon-a-mindketto-engedelyek-nelkul>.

⁶³ Lásd például ISÁN István Csongor: Erdély elfoglalása szimbólumokkal. *Hargita Népe*, 2011. augusztus 16. 3. – A keresztet hamarosan megrongálták, ami szintén bekerült az újságokba. Lásd Bemázolták a Marosfőn felállított ortodox keresztet. *Krónika*, 2011. augusztus 17. <http://www.kronika.ro/index.php?action=open&res=54414>.

⁶⁴ Több templomot építettek, mint a többi felekezet. (Ortodox terjeszkedés Háromszéken) *Háromszék*, 2005. március 23. A Kovászna megyei, 1990 és 2006 közötti egyházi (evangélikus, unitárius, református, római katolikus és ortodox) építkezések áttekintését lásd Váry o. Péter: Újkori templomépítés Háromszéken. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai magyar évkönyv* 2006. Fundația Diaspora–Editura Marineasa, Timișoara, 2007. 274–308.

⁶⁵ Például MÁTHÉ Éva: Száz hívó, három templom. *Krónika*, 2008. december 29. <http://www.kronika.ro/index.php?action=open&res=25016>.

⁶⁶ MAGYARI Lajos: Fészkelődő „honfoglalók”. *Háromszék*, 2000. augusztus 17.

Ortodox Püspökség ténykedését bemutató kiadványokban, interjúkban. Egy beszélgetés során például Selejan megjegyezte, hogy itt a legnagyobb az egy román lakosra jutó ortodox templomok száma, majd hozzátette: ez annak tudható be, hogy bizonyos román falvak el lettek magyarosítva, „ma pedig van templomunk, de nincsenek hívek”.⁶⁷

Az ortodox egyház székelyföldi építkezései iránt megnyilvánuló magyar ellenérzésnek több oka is van. Az egyik az, hogy a „tisztán magyar” Székelyföld képébe nem illik bele az idegennek tekintett (román) ortodoxia. Egy székelyföldi magyar politikus szerint „mesterségesen igyekeznek megteremteni egy kulturális arculatot, amely mögött nincsen eltartó erő. Ezt azért teszik, mert a kultúrában mindig kevesebb pénzzel lehet nagy változásokat elérni. Lényegesen kevesebbel, mint mondjuk a gazdaságban... Ez súlyos probléma, ezzel foglalkozni kell. Mert ha a Székelyföldet kulturális régióként kívánjuk meghatározni, akkor a releváns elem az, hogy Székelyföldön az ortodoxia nem államvallás,... nem ő határozza meg a társadalom értékrendszerét, és nem a vezérlő elve az itt működő kis társadalomnak. Nos, amíg az ortodoxia ezt tiszteletben tartja, nincs baj vele. A problémák akkor kezdődnek, amikor idegen erőforrások felhasználásával domináns kulturális jelenlétet kíván produkálni. Ez a szándék tetten érhető.”⁶⁸ Hasonló szellemben számol be a „nyelvhatárra telepített” márkosi ortodox kolostorról egy magyar publicista is: „...Erdély históriájának e századi, egyik legjelentősebb változása a görögkeleti egyház térhódítása a térségben. Ami az építményeket illeti, '89 valóban mintha arra lett volna jeladás az ortodox államegyház számára, hogy (...) a fogyó és gyarapodó, az el- és bevándorló nemzetek új konstellációját mintegy szentesítve, látványként, betonba öntött saját intézményei formájában is megjelenítse. Nagy erők fogtak össze, az államegyház a költségvetés teljes bizalmát és támogatását élvezi. Így történt, hogy a keleti ihletettséű építészeti stílus előrenyomult egészen a

⁶⁷ Interjú Ioan Selejan püspökkel. *Formula AS*, 2001/485. <http://www.formula-as.ro/2001/485/spectator-38/spectator-2626>.

⁶⁸ TIBORI Szabó Zoltán: Öltre menés oltár előtt – avagy: ki ellen emeltetnek a szent falak? *Szabadság*, 2000. július 29. <http://archivum.szabadsag.ro/archivum/2000/0jul-29.htm#E13E49>. Kolumbán Gábor is hasonló szellemben nyilatkozott CSÁKY Zoltán: *Hagyamakupolás honfoglalás*. 31–32., 48.

magyar határig ama földön, amelyet eddig a gótika és az azt követő nyugati művészeti eszköztár befogadásáért tartottak számon a reneszánsztól a szecesszióig és így tovább.”⁶⁹ Ez az idegenkedés így jelenik meg például egy mutatós képes albumban Csíkszereda rövid leírásakor: „A gyönyörű egységes tér hangulatát csak a tér egyik végét lezáró, 1934-ben épült, oda nem illő ortodox templom rombolja.”⁷⁰ A folyamatra egyébként is úgy tekintenek, mint aminek jócskán vannak előzményei a két világháború között. Erre látványos példa épp az említett, Csíkszereda központjában álló, 1936-ban felszentelt ortodox székesegyház, amelyet a Csíki Magánjavak egy elkobzott ingatlanának a helyén emeltek.⁷¹

Az ortodox egyház terjeszkedése a magyar diskurzusban egy többé-kevésbé egységes koncepcióvá áll össze: „Nem tudom, hányadik ötéves tervét teljesíti túl az ortodox püspökség, elég az hozzá, a nagypataki kolostorral... a székely falvakat körbefogó kolostorgyűrű, a szintén minapi építésű, zarándokakcióiról nevezetes márkosfalvi apáca kolostor szomszédságában újabb gyöngyszemmel gyarapodik.”⁷²

Az új ortodox templomok építése mellett a média olyan kisebb-nagyobb eseményekről is be szokott számolni, amelyek a templomépítések kapcsán szintén nemzeti többletjelentést nyernek, mindkét oldalról. Apró, de jellemző eset a csíkszeredai ortodox székesegyház oszlopainak graffitivel való összefirkálása 2003-ban. Ezt Selejan szándékos jelképgyalázásnak értékelte, annak ellenére, hogy más, nem egyházi épületekre is kerültek graffitik. Rendőrségi ügy lett a dologból, a gimnazista elkövetőt pedig ki-

⁶⁹ B. Kovács András: Kolostoralapítás Háromszéken. *Háromszék*, 1999. július 29.

⁷⁰ PATAKI János: *Székelyföld. A legendák világa*. Budapest, 2005. 30.

⁷¹ KOCIS Lajos: *A Csíki Magánjavak története (1869–1923)*. Doktori (PhD) értekezés, Debreceni Egyetem BTK, 2006. 61–62. <http://ganyameds.lib.unideb.hu:8080/dea/bitstream/2437/88075/3/ertekezés.pdf>.

⁷² A nagypataki kolostorról B. Kovács András: A hit új katonái. *Háromszék*, 2006. augusztus 16. <http://www.3szek.ro/load/Oldal&id=34932>.

zárták az iskolából.⁷³ Egy 2011-es cikk a marosvásárhelyi ortodox istentiszteletek kihangosítására panaszkodott.⁷⁴

Noha a témával foglalkozó magyar közbeszédre inkább az itt röviden bemutatott stílus a jellemző, érdemes legalább megemlíteni egy ettől különböző vonulatot is. A *Hagymakupolás honfoglalás* című filmmel kapcsolatban egy magyarországi publicista így fogalmazott: „A bekerítettség érzése,... ha másra nem, az ostromlott vár pszichózisának kialakítására mindenképpen jó lehet egy olyan játszmában, amelyben a Székelyföld lakói sakkfigurák a budapesti és regáti játékosok kezében.”⁷⁵

Ugyanakkor azt is fontos megjegyezni, hogy az ortodox egyház aktivitását nem csupán „a magyarok” figyelik ferde szemmel, hanem az egyház befolyásának növekedésétől tartó román értelmiségiek is.⁷⁶

A Román Ortodox Egyház tevékenységét érő magyar és hazai bírálatokra időnként a román közösség nevében fellépők, az egyházhoz közeli román értelmiségiek vagy egyházi személyek is reagálnak.⁷⁷ Az erőltetett terjeszkedés vádját maga Selejan többször is visszautasította. Például a *Hagymakupolás honfoglalás* című könyvben olvashatjuk: „...egyetlen templom sem épült oda, ahol

⁷³ Graffiti a csikszeredai ortodox templomon. *Krónika*, 2003. május 30.; Firkálni veszélyes. *Romániai Magyar Szó*, 2003. június 25.; Kicsapják a falfirkálót. *Krónika*, 2003. június 2.

⁷⁴ Ortodox erődemonstráció? *Krónika*, 2011. április 27. <http://www.kronika.ro/index.php?action=open&res=50444>.

⁷⁵ GAVRA Gábor: A gyarmatosító giccs. *Magyar Narancs*, 2004/28.

⁷⁶ Lásd például az *Evenimentul Zilei* bukaresti napilap idézett összeállítását és annak magyar nyelvű összefoglalását (24. jegyzet). Lásd még: Gabriel ANDREESCU: *Extremismul de dreapta în România*. Fundația CRDE, Cluj-Napoca, 2003. 35–45.

⁷⁷ Ioan LĂCĂTUȘU: *Românii în mass-media maghiară din Harghita și Covasna*. II. k. (2006–2009) Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2009. 109. <http://www.cesch.ro/doc/Romanii%20in%20mass-media%20maghiara%20din%20Harghita%20si%20Covasna%20Vol%20II.pdf>. Lásd még Pagini din presa maghiară din județele Covasna și Harghita, referitoare la Biserica Ortodoxă din Arcul Intracarpatic (II). *Condeii ardelean*, 2011/229. <http://www.condeiiardelean.ro/articol/pagini-din-presa-maghiara-din-judetale-covasna-si-harghita-referitoare-la-biserica-ortodox-0>; Vasile CÂMPEAN: *Biserica Ortodoxă în mass-media maghiară. Buletinul Ligii cultural-creștine Andrei Șaguna 1998–2001*. Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2002. 92–96. (Kiemelések az eredetiben. Ioan Lăcătușu és Vasile Câmpean cikke egyébként nagyban megkönnyítette a valógatást a magyar sajtóban megjelent anyagok közül.)

5-10 vagy mondjuk húsz hívő család van. Hanem csakis oda, ahol románok vannak, vagyis, ahol a románok aránya számottevőbb... Marosfőtől Vasláb felé a lakosság már többségében román.”⁷⁸ Egy román napilap pedig Selejant idézve azt írta, hogy „jelenleg már csak két épülő templom van – Sepsiszentgyörgyön és Szitabodza-Bodzafordulón –, amelyek mégis eléggé előrehaladott stádiumban vannak, egy-két éven belül be lesznek fejezve, és legalább száz évig nem kell itt építeni egy templomot sem”.⁷⁹ A püspök felszólalt például a *Hagymakupolás honfoglalás* nyomtatott verziójának megjelenése kapcsán is, amiről így számolt be a *Krónika* erdélyi magyar napilap: „A románok kétezer éves történelmére hivatkozva Ioan Selejan... elítéli Csáky Zoltán *Hagymakupolás honfoglalás* című kötetét, és a magyarság minden, hasonló jellegű megnyilvánulását irredentizmus- és revizionizmusként tekint. Szerinte szó sem lehet az ortodoxizmus honfoglalásáról, így »megszálló egyházzról« sem lehet beszélni, hiszen ők csupán azon a földön élnek és építkeznek, ahová Isten teremtette őket, és ahol már két évezrede ellenállnak a hol nyugatról, hol keletről érkező betolakodóknak. »Nemkívánatosnak és veszélyesnek tartom ezt a megnyilvánulást, amely egyházak és nemzetiségek közötti konfliktusokhoz vezethet, pontosan most, amikor még nem aludtak ki a balkáni és közel-keleti háborúk tüzei.« – fejtette ki a püspök.”⁸⁰ Egy megkérdozett sepsiszentgyörgyi ortodox pap szerint sem megalapozott a „terjeszkedés” vádja, mivel „egy templom felújítása nem propaganda vagy terjeszkedés”, az egyház pedig csak visszaszerzi a templomait, így amelyeket 1940–1944 között romboltak le, például Vargyason. Vagy egy *troiță* elhelyezése egy lerombolt ortodox templom helyén nem azt jelenti, hogy „román jeleket” helyeznek

⁷⁸ CSÁKY Zoltán: *Hagymakupolás honfoglalás*. 42. Lásd még Missziót vállaltunk ezen a vidéken. Beszélgetés Ioan Selejan püspökkel, a Hargita–Kovácsna Görögkeleti Püspökség főpapjával. *Erdélyi Napló*, 2003. május 7. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2003/3en-18/3en-1827.htm>.

⁷⁹ Problemele românilor și maghiarilor din Harghita și Covasna. *Cotidianul*, 2011. január 24. <http://www.cotidianul.ro/problemele-romanilor-si-maghiarilor-din-harghita-si-covasna-135583/>.

⁸⁰ BALINT B. Eszter–D. BALÁZS Ildikó: Az ortodox püspök tiltakozik. *Krónika*, 2004. április 16–18.

el, hiszen az nem román vagy magyar jelkép, hanem keresztény; tehát elhelyezése nem ortodox terjeszkedés.⁸¹

Míg a magyar közbeszédben az ortodox egyház jelentős erőforrásokkal rendelkező, dinamikusan terjeszkedő, erőteljes szervezetként jelenik meg, képe valamivel összetettebb a román közbeszédben. Egyfelől a régióval foglalkozó román diskurzus szinte folyamatosan közvetíti a törekvést, hogy az ortodox egyház integrálni próbál a román-ortodox világba egy, az ország közepén elterülő romániai régiót.⁸² Ez tükröződik a Kovászna–Hargitai Püspökség megalapítása alkalmából elhangzott – fentebb idézett – ünnepi beszédekben csakúgy, mint a Székelyföldön vagy annak peremén található ortodox látnivalókat bemutató cikkekben, riportokban is.⁸³ Például egy beszámolóban ezt olvashatjuk a Kovászna megye déli részén fekvő Keresztelő Szent János Születése Kolostor búcsúünnepéről: „Leírhatatlan öröm látni, ahogy... a hívők gyülekeznek a kovásznai vidékről, de ősi hazánk sok, sok más megyéjéből is, Hargitából, Brassóból, Dâmbovițából, Constanțából, Bákóból (Bacău)...”⁸⁴ Egy helyütt Ioan Selejan is így foglalta össze építői ténykedésének eredményeit: „Megemlítek egy kolostort, amely már bekerült egyházunk és nemzetünk köztudatába, mostantól már az évszázados korúak auráját hordozva: a marosfői kolostort. Aztán a nagypataki kolostort, a szitabodzait, a márkosit, a Bükklokban építettet. Élő kolostorok ezek, búcsúünnepükön hí-

⁸¹ A szerző interjúja. *Sepsiszentgyörgy*, 2009. tél.

⁸² Vö. B. Kovács András: *Mű és emlék. Romániai Magyar Szó*, 1994. december 6.

⁸³ Lásd például La Toplița. *Jurnalul Național*, 2007. február 5. <http://www.jurnalul.ro/jurnalul-national/la-toplita-2874.htm>; Egy rövidebb összefoglalást lásd *Familia română...* I. m. – A Hargita és Kovászna megyei románoknak szentelt lapszám bevezetőjében a főszerkesztő „a román hit templomainak és a román létezés tereinek” nevezi a két megyét (3.). Jelzésértékű az is, hogy a nagybányai kiadvány a székelyföldi ortodox püspökség bemutatásával kezdődik, amely közel egyharmadát teszi ki a terjedelmének. Átfogó képet nyújt még: Ioan LĂCĂTUȘU–Vasile LECHINȚAN–Violeta PĂTRUNJEL: *Românii din Covasna și Harghita*; Constantin MUSTĂȚĂ: *Ev Mediu la Odorhei și Izvorul Mureșului, în Mileniul. III. In: Uő: România trădată*. Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2010. 191., 195.

⁸⁴ Un sfânt colț de Rai – Mănăstirea Valea-Mare. *Condeiu ardelean*, 2011/223. július 1–7. <http://www.condeiardelean.ro/articol/un-sfant-colt-de-rai-manastirea-valea-mare> Vö. 82. jegyzet!

vők számottevő tömege vesz részt, nem csupán püspökségünk megyéiből...”⁸⁵

Másfelől a román szövegekben gyakran domborítják ki az ortodox egyház székelyföldi aktivitásának védekező jellegét. Az egyház itt vagy különféle magyar támadások célpontjaként tűnik fel, a médiában megjelenőktől egészen a fizikai fenyegetés – igaz, csak elszórt – eseteiig,⁸⁶ vagy pedig a magyar többségű régiókban élő románság fogyása ellen küzd. Ez utóbbira példa, ahogy a nagyajtai ortodox pap, kissé melankolikus hangnemben, „a baróti mendence utolsó románjairól”⁸⁷ beszél. De Ioan Selejan érsek is hasonlóan fogalmazott a „nyelvüket elvesztő” vagy a régióból távozó románokról egy interjúban, illetve 2010-ben, a marosfői nyári egyetemen, ahol kijelentette: idővel „elenyészik a hely identitása, mint ahogy elenyészett számos román identitása is a vidéken”.⁸⁸

Az ortodox „terjeszkedés” egy kevésbé elterjedt, így nem is annyira hangsúlyos eleme a térítés. Itt is „kísért a múlt”, vagyis a két világháború közötti „visszarománosítás” emléke a magyar

⁸⁵ Întâlnire cu o legendă a Mileniului. III. In: Constantin MUSTĂȚĂ: *România trădată...* I. m. 102.

⁸⁶ Az 1991-ben közzétett „Hargita-Kovácsna-jelentés” (lásd 40. jegyzet) a „szisztematikus etnikai tisztogatás” részeként említi az ortodox templomok megrongálását és megszenteltségtelenítését, valamint 12 pap kényszerű távozását (például Baróton, Székelyudvarhelyen, Parajdon, Gyergyószentmiklóson, Kézdivásárhelyen). *Monitorul Oficial al României*. Nr. 245. Partea a II-a dezbateri parlamentare. 1991. október 18. 12., 15., különösen 26–27. De fenyegetésekről és inzultusokról számoltak be a később épült marosfői ortodox kolostor apácái is.

⁸⁷ *Ultimii români. Spovedania părintelui Iustin Gârleanu*. (2012. február 3.) <http://roncea.ro/2012/02/03/ultimii-romani-spovedania-parintelui-iustin-garleanu/>. Lásd még *Interviul realizat de domnul Dan Tanasă, referitor la problemele comunităților românești din bazinul Baraolt*. (2012. február 4.) <http://parohiaaitamare.blogspot.com/2012/02/interviul-realizat-de-domnul-dan-tanasa.html>.

⁸⁸ Iubirea lui Dumnezeu transcende diferențele dintre oameni. *Ziarul Lumina*, 2010. június 20. <http://www.ziarullumina.ro/articole/1285;1:40513;0:Iubirea-lui-Dumnezeu-transcende-diferentele-dintre-oameni.html>; valamint Arhiepiscopul Ioan Selejan: „În secuime sunt români care vorbesc doar cu Dumnezeu în limba română, la biserică”. (*Adevărul*, 2010. augusztus 15.) http://www.adevarul.ro/locale/brasov/brasov-secuime-secui-romani_0_317368370.html. A fiatalok elvándorlását, amely a székelyföldi román közösséget – mérete miatt – jobban sújtja, mint az egyébként szintén hasonló gondokkal küszködő magyart, a helyi román értelmiségiek is komoly problémaként említették a velük készített interjúban.

köztudatban. Azt, hogy valószínűleg nem (volt) teljesen megalapozatlan ez a magyar aggodalom, egy magyar történész is megerősítette, aki szerint 1990 után a nagyszebeni teológián olyan missziós területként tekintettek a Székelyföldre, ahol végre szabadon működhet az ortodox egyház, és vissza kell téríteni az elmagyarosodott románokat. „Sok frissen végzett teológus jelentkezett Székelyföldre missziós munkára – nem nemzeti, hanem felekezeti megfontolásból. Nagyon sokan döbbenet vonultak vissza, mondván, hogy hát ott nincs kit téríteni: reformátusok meg katolikusok élnek Székelyföldön, akikkel még értekezni se lehet, hiszen magyarok.”⁸⁹ A térítés mint reális fenyegetés bukkan fel időnként a magyar közbeszédben. Egy erdélyi magyar újságíró egy cikkében rámutat: „Az ortodox felekezethez tartozó, magyar nevű, magyar anyanyelvű, a székely társadalomba betagozódott” népesség kategóriája „még mindig több ezer embert ölel fel, s a székely falvakban újfent földhöz, ingatlanokhoz juttatott, de hívekkel nem rendelkező görögkeleti parókiák napjainkban új térítési akciókba kezdtek”.⁹⁰

Az ortodox egyház azonban határozottan visszautasítja a térítésre vonatkozó állításokat. Amint Ioan Selejan püspök fogalmazott egy magyar lapnak adott interjújában: „Ismétlem, szó sincs erőszakról. A dolgokat úgy hagytuk, ahogyan találtuk... Nem folytatunk amolyan »rabló« misszionárius tevékenységet. Valahányszor beiktatok egy lelkészt, mindig felhívom a figyelmét az érzékenységre, amely erre a vidékre jellemző, meghagyjuk a szabadságát mindenkinek, hogy hozzánk vagy a magyar félhez menjen. Mindenkinek megadjuk a választás lehetőségét. Mégsem tagadom – hiszen említette is a misszióinkat –, hogy ahol még él román, és lelki szolgálatunkra igényt tart, gondoskodunk róla.”⁹¹ Ezt állították a megkérdezett sepsiszentgyörgyi és székelyudvarhelyi interjúalanyok is. Az egyik úgy vélte: „Nehéz lenne visszaté-

⁸⁹ „Megszentelik a teret.” I. m. <http://itthon.transindex.ro/?cikk=10105>.

⁹⁰ B. Kovács András: Ortodox székelyek. (Szösszenetek). *Háromszék*, 2006. augusztus 10. <http://www.3szek.ro/load/Oldal&id=34814>. Lásd még a szerző írásait a *Szétszabdalt Székelyföld* c. kötetében.

⁹¹ „Missziót vállaltunk ezen a vidéken.” Beszélgetés Ioan Selejan püspökkel a Hargita-Kovácsna Görögkeleti Püspökség főpapjával. *Erdélyi Napló*, 2003. május 7. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2003/3en-18t.htm>.

ríteni az elmagyarosodott románokat az ortodox hitre, pedig sok településen éltek ortodoxok, sokan mondják, hogy szüleik vagy nagyszüleik ortodoxok voltak... Az ortodox egyház a kötelességét teljesíti,... Nem akarunk másoktól semmit, hanem legalább megtartani a saját híveinket.”⁹²

„Ortodox nemzetpolitika” és közösségépítés

Az ortodoxia tevékenységének ellenséges magyar fogadtatására azonban korántsem elegendő magyarázat a székely-magyar kulturális táj és az otthonosságérzet féltése. A felszín alatt – nem is olyan mélyen – egy másik, tágabb összefüggés húzódik, amely kimondva-kimondatlanul jelen van a már idézett magyar cikkekben is. Ez pedig nem más, mint a román nemzet- és nemzetállamépítés és a vele párhuzamosan zajló, a határokon átnyúló (budapesti) és erdélyi magyar nemzetépítés rivalizálása. Azt, hogy nem is annyira felekezeti kérdésről, a római katolikus, református, unitárius vallású vagy ateista magyarok számára „idegen” ortodox egyház iránti ellenszenvről, hanem a mögötte lévő román nemzeti eszmével szembeni ellenállásról van szó, jól mutatja a székelyudvarhelyi „Cserehát-ügy”, ahol a magyar városvezetés egy görög katolikus apácarenddel került összeütközésbe.⁹³

A tanulmány elején szó volt róla, hogy a Román Ortodox Egyház 1989 vége óta nyíltan törekszik visszanyerni azt a szerepét, amelyet a kommunista diktatúra előtt a román társadalom életében betöltött. Ebbe beletartozik a „nemzetpolitikai” feladatkör is, vagyis a román nemzeti identitás építése, ápolása és erősítése – Románián belül és határain túl, párhuzamosan a román nemzetállam építésével.

⁹² A szerző interjúja. Székelyudvarhely, 2010. nyár és Sepsiszentgyörgy, 2009. tél.

⁹³ A kérdés publicisztikájából lásd SZÖKE László: *Cserehát, a rafinált betelepítés forgatókönyve*. <http://www.fekete-feher.info/3/post/2010/03/csereht-arafinlt-betelepts-forgatknyve.html>; Máthé László Ferenc: *Cserehát – hogyan hát? Székelyhon*, 2005. december 29. <http://szh.ro/archivum/offline/cikk/52285/cserehat-%E2%80%93-hogyan-hat>; Constantin MUSTĂŢĂ: *Unde te-ai ascuns, Szász Jenő?* In: *Uő: România trădată...* I. m. 187–191.; Casa „Sf. Iosif” Odorheiu Secuiesc. <http://casasfiosif.blogspot.com/>.

Jól szemléltetik ezt a képzetet a fenti idézet mellett egy székelyföldi magyar politikusnak a kilencvenes években elhangzott mondatai: „A csíkszeredai ortodox elképzeléseket több szempontból is érdemes elkülöníteni. Politikai-társadalmi alapállásból elítélendő minden olyan tett, amelynek nyilvánvaló szerepe nem a városban élő mintegy 16 százaléknyi románság lelki-szellemi szükségleteihez való igazodás, hanem az erőszakos és erőszakolt, a magyar közösséget sértő társadalmi, nyelvi és vallási térhódítás. Amennyiben a nemrég létrehozott Hargita és Kovászna megyei Ortodox Püspökség nem bizonyul csupán belső vallási szervezési keretnek egy autonóm egyházon belül, hanem a létező helyzetet megváltoztató gazdasági és társadalmi pozíciókra törekszik, egyértelműen fellépünk ellene. Vallásgyakorlási szempontból viszont érthető, hogy a város jelenlegi román közössége lekipásztorának paplakot akar.”⁹⁴ De idézhetek egy másik elemzésből is: „A kettős hatalmi szerkezetet kifejező szimbolikus struktúra egyik legfontosabb tényezője a székelyföldi ortodox egyház. Az 1990-ben (valójában 1994-ben – Z. Cs.) létrejött csíkszeredai ortodox püspökség tevékenysége kifejezte azokat a román nemzetállami törekvéseket, amelyeknek ez az intézmény a létét köszönheti.”⁹⁵

Az utóbbi években sem sokat változott a hangnem. Tőkés László református püspök-politikus például 2010 nyarán arról beszélt, hogy továbbra is zajlik az egykori nemzeti kommunista hatalomnak a Székelyföld elrománosítását célzó nacionalista politikája, amelybe beleillik az ortodox egyház erőteljes terjeszkedése is a katolikus és protestáns többségű Székelyföldön.⁹⁶ 2011 nyarán pedig a tusványosi szabadegyetemen szintén „Erdély ortodox kolonizációját” róttá fel a román államnak.⁹⁷

⁹⁴ Vaskereszt a Sapientia mögött. *Új Kelet*, 2009. április 1. <http://www.ujkelet.ro/dokumentum/vaskereszt-a-sapientia-mogott.html>.

⁹⁵ TÁNCZOS Vilmos: Kettős hatalmi szerkezet a Székelyföldön. *Magyar Kisebbség*, 1998/2.

⁹⁶ Tőkés: továbbra is folyik a Székelyföld elrománosítása. *Krónika*, 2010. augusztus 4. <http://www.kronika.ro/index.php?action=open&res=40915>.

⁹⁷ Laszlo TOKES: În România se continuă colonizarea ortodoxă a Transilvaniei. *Jurnalul Național*, 2011. július 23. <http://www.jurnalul.ro/stiri/politica/laszlo-tokes-in-romania-se-continua-colonizarea-ortodoxa-a-transilvaniei-print-585545.html>.

Az ortodoxia és a román nemzetpolitika összekapcsolása nem alaptalan. A Román Ortodox Egyház ugyanis nyíltan felvállalja a román nemzeti és nemzetállami eszmét, és ez kiemelt – és pozitív – eleme a román nemzeti diskurzusnak is. Az egyház, a nemzet és az állam székelyföldi összefonódását szemlélteti Maria Cobianu-Băcanu román szociológus megállapítása, amely szerint „Románia Nemzeti Ünnepe [december 1.] erős nemzeti több-letjelentése van, de ugyanakkor egyházi is... megünneplésekor hagyománnyá vált az egyházi testület és a hívek nagyszámú jelenléte.”⁹⁸

Az ortodox egyház nemzetpolitikai tevékenysége a gyakorlatban egyrészt azt jelenti, hogy aktívan részt vesz a székelyföldi román közösség szervezésében – erre később térek ki –, másrészt pedig arra irányul, hogy támogassa a románság képviselőit és érdekérvényesítését. A Kovászna–Hargitai Ortodox Püspökség rendre közvetíti a helyi románok panaszait a médián keresztül a közvélemény, illetve a bukaresti politikai elit irányába. A székelyföldi román elittel karöltve reagálni szokott a különféle romániai magyar kezdeményezésekre is. Ezek a reakciók 2003-tól megszorodtak, miután magyar részről megélnékültek a három székelyföldi megye együttműködésének elmélyítésére, a regionalizációra vagy az autonómia kivívására irányuló törekvések.⁹⁹ Az ortodox egyház fellépése azonban időnként meglehetősen ellentmondásos formát ölt. A püspökség 2003 márciusában megtartott egyház-megyei gyűlésén például a résztvevők kifejezték aggodalmukat az ország közigazgatási újrafelosztását illető vitákkal kapcsolatban, „kérve a román állam hatóságait, az elnöki hivatalt, a parlamentet, a kormányt, az ország alkotmányának és törvényeinek tiszteletben tartására felhatalmazott hatóságokat, hogy határozott módon intézkedjenek a pszeudorégiók megalakítására irányuló szélsőséges akciók megállítására... érdekében, amelyek az etnikai elvre, illetve Hargita, Kovászna és Maros megye szegregációjára és enklavizálására épülnek. Ezek a minden európai elvvel ütköző

⁹⁸ MARIA COBIANU-BĂCANU: *Biserica și religia – stâlpi de rezistență a identității naționale. România în fața provocărilor secolului XXI*. I. m. 146–147.

⁹⁹ Ezzel kapcsolatban lásd EPLÉNYI Kata: Székelyek és autonómia – tervek a mérlegen (2003–2006). *Regio*, 2006/3.

szegregációs próbálkozások csak a Magyar Autonóm Tartomány sötét időszakára emlékeztetik a régió 100 000 románját.”¹⁰⁰ Egyházi áldással került sor arra a 2006-os gyűlésre is, amelyen a székelyföldi románok képviselőiben fellépő politikusok és papok kerestek megoldásokat, „hogyan kikerüljenek az országukban »kisebbségiként« élők megalázó helyzetéből”. Laurențiu Streza, Erdély metropolitája itt úgy vélekedett, hogy „a romániai magyar kisebbségnek sokkal több joga van, mint a többségnek. Mégis folyton a kisebbség panaszkodik, hogy nincsenek jogai...” Andrei Andreicuț gyulafehérvári érsek szintén „aberrációnak” nevezte az „etnikai szempontú területi autonómiát”, Selejan pedig figyelmeztetett: „ha a diszkrimináció ebben a ritmusban halad tovább, azt fogjuk kérni, hogy dolgozzanak ki egy törvényt a három megye románsága és a román nyelv védelme érdekében, mivel falvainkban nincsenek már iskolák, nincsenek már könyvtárak, a templomok pedig magukra maradtak”.¹⁰¹ A székelyföldi magyar szervezetek egyik, 2010-ben megtartott gyűlését követően Ioan Selejan – a *Krónika* beszámolója szerint – „parlamenti vizsgálóbizottság létrehozását és a belügyminiszter székelyföldi látogatását kérte... Az egyházi vezető is a hétvégi Székely Önkormányzati Nagygyűlés miatt aggódik, szerinte a hatóságoknak sürgősen ki kellene vizsgálniuk az egyebek között a magyar nyelv hivatalossá tételét követelő sepsiszentgyörgyi rendezvényt... Aggodalmát fejezte ki ugyanakkor amiatt, hogy hétfőn – a március 15-i megemlékezés alatt – a székely zászlót is kitűzték... a megyei önkormányzat székhelyének a homlokzatára... Azt is hangsúlyozta, hogy az itt élő románság kisebbségben van, és szükségük van az állam védelmére.”¹⁰² Néhány nappal később, a Kovászna, Hargita és Maros Megyei Románok Civil Fórumának maroshévízi nagygyűlésén az

¹⁰⁰ Din hotărârire adoptate de Adunarea Eparhială a Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei. Comunicat de presă. In: *Buletinul Ligii cultural-creștine „Andrei Șaguna” (2002-2005)*. Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2006. 109.

¹⁰¹ Românii din Harghita, Covasna și Mureș sună deșteptarea. *Formula AS*, 2006/745. <http://www.formula-as.ro/2006/745/spectator-38/romanii-din-harghita-covasna-si-mures-suna-deşteptarea-7521>.

¹⁰² Borzolja a kedélyeket Bukarestben a SZÖN (Székely Önkormányzati Nagygyűlés). *Krónika*, 2010. március 16. <http://www.kronika.ro/index.php?action=open&res=36723>.

érsek a békés együttélés szellemében üzent a magyaroknak, de újfent aggodalmát fejezte ki a területi autonómiatörekvések miatt. Kifejezte aggályait amiatt is, hogy mi lesz, ha hivatalossá teszik a magyar nyelvet. Továbbá megállapította, hogy a két megyében élő románok „lassú magyarosításnak” vannak kitéve, igaz, ez nem erőszakkal történik, hanem azáltal, hogy „a közintézményekben nem nagyon beszélnek románul”. Azt is kijelentette, hogy felhívásuk nem a magyarok ellen irányul, hanem hogy felhívja a központi hatóságok figyelmét a régió fejlesztésének szükségességére.¹⁰³ 2011-ben az érsek hasonlóan nyilatkozott egy román nagygyűlésen: „...a Kovászna, Hargita és Maros Megyei Románok Civil Fóruma Nagygyűlésének keretén belül kezdeményezzünk egy akciót a nemzeti méltóság és a nemzeti egyensúly megvédéséért. Mivel az utóbbi időben az ország ezen részében olyan akciók bontakoztak ki, amelyek érintették mind a román népet, mind pedig a nemzeti méltóságot.”¹⁰⁴

Az idézetek jól szemléltetik a Román Ortodox Egyház viszonyát a magyar autonómiatörekvésekhez, irányuljanak azok a székellyföldi területi önkormányzatra vagy kulturális autonómiára. Ugyanezt támasztották alá a három ortodox pappal készített interjúim is, amelyekben az alanyok a következő szavakkal utasították el az autonómia gondolatát: „a székellyföldi autonómia konfliktust jelent”, „alkotmányellenes”, „Románia egységes nemzetállam”, „a románok félnek is egy kicsit, hogy megismétlődik az 1940–1944 közötti időszak, a horthysta megszállás, amikor szenvedtek”.¹⁰⁵ „Egyfajta diverzió és etnikai alapú szeparatizmus, ami megosztja a magyarokat és románokat”, „állam az államban”, „nem csak természetellenes, hanem szükségtelen is. Ugyanis mind a magyarok, mind a románok a román államban élnek, és mindenkinek megvannak az országos szinten elismert jogai.”¹⁰⁶ „Ez itt Erdély,

¹⁰³ <http://forumharghitacovasna.ro/toplita/pressrelease.html> (Toplița 2010/ Ecouri in mass-media).

¹⁰⁴ Forumul Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș, Apel pentru apărarea demnității naționale. *Condeii ardelean* 2011. április 8–14. <http://www.condeiiardelean.ro/articol/forumul-civic-al-romanilor-din-covasna-harghita-si-mures-apel-pentru-apararea-demnitatii>.

¹⁰⁵ A szerző interjúja. Sepsiszentgyörgy, 2009. tél.

¹⁰⁶ A szerző interjúja. Székelyudvarhely, 2010. nyár.

Románia. Az autonómia számomra nem létezik, nincs benne a szótáramban.”¹⁰⁷

Noha a Román Ortodox Egyház napjainkban már nem folyik bele a pártpolitikai életbe (legalábbis hivatalosan), a nemzetpolitikában szemlélatomást továbbra is jelen van, ami egyúttal az említett román–magyar nemzetépítési rivalizálásba való bekapcsolódást is jelenti.¹⁰⁸ Ezáltal a magyar nemzeti diskurzusban automatikusan a – hagyományosan kisebbségellenesnek tekintett – román állam szövetségesévé válik, és egész ténykedése nemzetpolitikai-hatalmi színezetet kap. Ráadásul mivel képviselői a magyar kisebbség legitim célkitűzéseit és autonómiatörekvéseit rendre bírálják vagy teljesen elvetik, mondhatni törvényszerű, hogy az egyház a magyar diskurzusban negatív megvilágításba kerül. A magyar közbeszédben ugyanis ezek a célok – különösen az autonómia (a fogalom agyonhasználtsága ellenére) – erős szimbolikus tartalommal telítődnek, így elutasításuk, valamint a kisebbségbarátnak nem nevezhető román nemzetállami eszméhez való dogmatikus ragaszkodás nemigen járul hozzá a magyar közösség és az ortodox egyház közötti kapcsolatok javulásához.

Az ortodox egyház székelyföldi aktivitásának rendkívül fontos szegmense a közösségépítés. Ez viszont a magyar diskurzusban alig jelenik meg, és akkor is leginkább az egyház nemzetpolitikai szerepvállalásával összemosódva, tehát szintén barátságtalan beállításban. Holott ez ugyanolyan legitimnek tekinthető tevékenység, mint a „magyar” egyházaknak a magyar identitás erősítésére és újratermelésére irányuló fáradozásai, akár a Székelyföldön, akár Románia (vagy a Kárpát-medence) más régióiban.¹⁰⁹ A ro-

¹⁰⁷ A szerző interjúja. Erdőszentgyörgy, 2010. nyár.

¹⁰⁸ Ez a „magyar” egyházakra is érvényes, amelyek közül a református egyház nyíltan politizál, igaz, a nemzetpolitika és a pártpolitika a romániai magyar kisebbség esetében még kevésbé választható szét. Például Tánczos Vilmos *Kettős hatalmi szerkezet a Székelyföldön* című idézett írásában nemzeti-szimbolikus lépésként is értékeli a csíkszeredai római katolikus segédpüspökség 1997-es létrehozását, mintegy válaszként az ortodox püspökség megalakítására. A segédpüspök azonban általában csak szervezeti okokat említ, lásd például Egyház és politika. *Hargita Népe*, 2003. június 10., Kozma László beszélgetése Tamás József segédpüspökkel. *Vigilia*, 2010/11., illetve a szerző interjúja, 2011. tél.

¹⁰⁹ JAKAB Attila: Az erdélyi magyar történelmi egyházak társadalmi szerepe. Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, Budapest, 2003.

mán diskurzusban ezzel szemben meglehetősen hangsúlyos az ortodox egyház ilyen tevékenységének a megjelenése, védekező jellegének kiemelésével.

Ahogy már érintettem, az 1989-es fordulatot követően a székelyföldi román elitcsoportok egyre kevésbé számíthattak arra, hogy az állam támogatja őket megmaradt pozícióik biztosításában és a közösségszervezésben. Ezért részben új alapokra kellett helyezkedniük. A két világháború közötti hagyományokhoz visszanyúlva, a nemzeti eszme mellett az ortodoxiában mint a román identitáshoz szorosan kötődő (és egyúttal külső erőforrásokat is becsatornázni képes) tényezőben találták meg az új támaszt, vagyis egyszerre nemzeti és vallási alapon próbálták meg összefogni a székely megyékben élő románságot. Ez nem volt egyszerű feladat, hiszen rendkívül heterogén csoportról volt szó: a már évszázadok vagy évtizedek óta itt élő románok leszármazottain kívül benne voltak a hetvenes-nyolcvanas években Erdély más részeiből vagy a Kárpátokon túlról beköltözött románok, falusiak és városiak, szakmunkások vagy szakképzetlenek, parasztok, hivatalnokok, katonák, rendőrök és értelmiségiek. Így a román társadalom töredékeinek és az államhatalom helyi nyúlványainak egyfajta egyvelege alakult ki.¹¹⁰ Mindabból, amit a Kovászna–Hargitai Ortodox Püspökség székelyföldi ténykedéséről írtam, kitűnhet: a számos szerepben megjelenő ortodox egyház nemcsak kiegészíti az államot, hanem jó néhány tekintetben pótolja, helyettesíti is azt, különösen a románok számára. Ezt a magyar közösség is így érzékeli, s ez nyilván hozzájárul az idegenkedéshez. Ioan Lăcătușu, sepsiszentgyörgyi román értelmiségi egy interjúban úgy fogalmazott, hogy az 1989-es forradalom óta a csíkszeredai székhelyű püspökség megalapítása a legnagyobb eredmény. Selejan tehetséges menedzserként felismerte híveinek szükségleteit, és mindennemű térítés nélkül átvett olyan funkciókat az államtól, amelyek meghaladják az egyházmegye feladatait. „Gazdasági, kulturális, és különösen közösségi funkciókat. És még valami: Andrei

23–24.

¹¹⁰ Egy sepsiszentgyörgyi román értelmiségi ugyanakkor úgy vélte, hogy ez a vegyes hátterű román lakosság napjainkra többé-kevésbé összeolvadt. (A szerző interjúja.)

Șaguna nyomában járva, Ioan Selejan Főtisztelendő a meg nem alkuvás, a méltóság szimbóluma lett a román közösség számára, egy képviselő, aki szavaikat elviszi a legfontosabb döntéshozó fórumok elé, egészen az ország vezetéséig. Jelenléte a román szellemiség, az ortodox hit, a remény újjászületéséhez vezetett, visszadva az ortodox papnak igazi szerepeit és fényét.”¹¹¹ A székelyföldi román közösség megszilárdítását hangsúlyozzák a püspökség létrejöttének 15. évfordulójára kiadott kötetben is: „A pasztorálás 15 évének alapvető érdeme az ország e részén élő románok érzékelésének és perspektívájának radikális megváltozása: egy folyamatos »defenzívában« lévő közösségből, amely híján van azoknak a lehetőségeknek, amelyek segítségével megőrizheti és kinyilváníthatja sajátos identitását, olyan közösséggé vált, amely kis mérete ellenére képzett emberi potenciállal és erőforrásokkal rendelkezik, amely hitbéli és nemzetbéli testvérei támogatásával... nem csak »kaphat«, hanem »adhat« is maradandó értékeket a nemzeti és szellemi kulturális örökségbe...”¹¹²

Az ortodox egyház egyébként maga is gondosan ápolja-építi a „magára hagyott székelyföldi románság felkarolójának” a képét. Antonie Plămădeală, Erdély metropolitája¹¹³ például a következőket írta a püspökség megalapításának második évfordulójára: „A püspökség arra volt hivatott, és e hivatását ma is betölti, hogy kielégítse az elnemzetlenítés viharainak áldozatául esett román vidék románjainak spirituális igényeit. Történelmi és spirituális szükségszerűségnek bizonyult, a vidék ortodox románjai felé fordul lelki hasznuk érdekében, és semmi esetre sem valaki ellen irányult. Arra hivatott, hogy minden lehetséges, kiváltképp vallási és kulturális eszközzel felfedezze és hangsúlyozza e régió román múltját.”¹¹⁴

A kisebb, szórvány jellegű román közösségek esetében még közvetlenebb az ortodox egyház és a románok kapcsolata. Egy székelyudvarhelyi ortodox pap megfogalmazása szerint az egy-

¹¹¹ Visând spre veacul armoniei. Interjú Ioan Lăcătușuval. In: Constantin MUSTĂȚĂ: *România trădată*. I. m.

¹¹² *Familia română*. I. m. 14.

¹¹³ 1982–2005 között.

¹¹⁴ Ioan LĂCĂTUȘU–Vasile LECHINȚAN–Violeta PĂTRUNJEL: *Românii din Covasna și Harghita*. I. m. 158.

ház „kapcsolattartó pontként” működik a románok között, ő pedig papként igyekszik megszervezni a helyi ortodox közösségi életet, és összefogni az egyház körül az ott élő kisházi románt.¹¹⁵

A már említett karitatív tevékenység bemutatása is fontos. A *Grai Românesc* abban a számában, amelyet Ioan Selejan érsekké avatásának szentelt, viszonylag nagy terjedelemben ismertette a püspökség karitatív-emberbaráti szerepvállalását.¹¹⁶ Noha az egyház ez irányú aktivitása számos más cikkben, interjúban is előkerül, és egy sepsiszentgyörgyi ortodox pap is megerősítette, hogy nem új jelenségről van szó,¹¹⁷ a magyar diskurzus erre egyáltalán nem reflektál.

Egyenlőtlen versenyben?

Végül röviden szólok a diskurzusok egy másik kérdésköréről, amely az ortodox egyház székelyföldi jelenlétének gazdasági vetületéhez kapcsolódik. Mivel ez a román társadalomban a romániai közbeszéd egyik fontos témája, a média időnként felveti, hogy miből telik az ortodox egyháznak a számos építkezésre; nagy vita övezi például a Bukarestben felépítendő székesegyházat (a Nemzet Megváltása Székesegyház). Ennek elsődleges oka az, hogy az egyházak sokáig átláthatatlan finanszírozása számos spekulációra adott lehetőséget. A jelenség beleillik az egyházak 1989 utáni általános „visszatéréséről” zajló vitákba Közép- és Kelet-Európa egyes országaiban;¹¹⁸ Erdélyben – illetve a Székelyföldön

¹¹⁵ A szerző interjúja. Székelyudvarhely, 2010. nyár.

¹¹⁶ *Grai Românesc*, 2009/3. 12–13.

¹¹⁷ A szerző interjúja. Sepsiszentgyörgy, 2009. tél.

¹¹⁸ Az ortodox egyház befolyásának növekedését a „nyugatos” és liberális román értelmiség gyakran egyházi-vallási „gyarmatosításként” értékeli: (Lavini STAN–Lucian TURCESCU: *Religie...* I. m. 87., illetve 83–88. Lásd még 23. jegyzet, valamint például Gabriel ANDREESCU: *Extremismul de dreaptă în România*. Fundația CRDE, Cluj-Napoca, 2003. 35–45.; Republica Ortodoxă România. *România Liberă*, 2007. október 3. <http://www.romanialibera.ro/actualitate/eveniment/republica-ortodoxa-romania-107589.html>. – Példa a kritikák visszautasítására egy, az ortodox egyház nemzeti jelentőségét hangsúlyozó indulatos replikában: Biserică Ortodoxă Română, tárata pe taraba răutăților. *Condeiful ardelean*, 2011/176. (április 8–14.) <http://www.condeifulardelean.ro/articol/biserica-ortodoxa-romana-tarata-pe-taraba-rautailor>.

– ez a kérdés is elsősorban nemzeti színezetet kap.¹¹⁹ Az ortodox egyház állami támogatásának magyar értékelését nagyban befolyásolja az állammal szembeni bizalmatlanság. Ezzel kapcsolatban egy RMDSZ-es szenátor 2006 végén a következőképpen nyilatkozott: „Csak óvatosan teszem fel magamnak a kérdést: látván a székelyföldi ortodox terjeszkedést, megéri-e nekünk pénzt fogadni el az államtól azon az áron, hogy az összes hazai felekezeteknek juttatott adomány töredéke fejében gomba mód szaporodhassanak tömbmagyar megyéinkben az ortodox létesítmények... Egyházaink persze nincsenek olyan helyzetben, hogy visszautasítsanak bármilyen nagyságú állami átutalást, de attól tartok, ennek a későbbiekben megisszuk a levét.”¹²⁰ A különféle jogszabályok ugyan jelenleg figyelembe veszik az egyes vallási közösségek számarányának elvét és szükségleteiket, a pénzek elosztásánál törvényszerűen érvényesül az ortodox egyház súlya és érdekérvényesítési képessége a román közéletben.¹²¹ A Kovászna–Hargitai Ortodox Püspökség pedig a megalakulása óta folyamatosan kéri az állam (és a társadalom) anyagi támogatását, akár saját helyzetének megerősítésére, akár a székelyföldi románok oktatási-kulturális igényeinek kielégítésére (ezek a román nemzeti diskurzusban amúgy is elválaszthatatlanok egymástól), sőt, a püspök időnként az *egész* térség fejlesztésének fontosságát is hangsúlyozza.

A magyar diskurzus egyik központi eleme a székelyföldi ortodoxia aránytalan támogatásának bírálata. A jelenségre a szimbolikus térfoglalás eseteihez hasonló érzékenységgel reagál – egy sepsiszentgyörgyi román értelmiségi szerint erre „túl sokszor hivatkoznak, nagy zajjal”.¹²² 2003-ban egy erdélyi magyar hetilap – a Ioan Selejannal készített interjú után – közzétett egy listát a püspökségnek 1994 és 2002 között juttatott kormányzati támo-

¹¹⁹ Erdély vonatkozásában ugyanakkor nem szabad megfeledkezni az 1948-ban felszámolt görög katolikus egyház és az ortodox egyház közötti (azaz „román–román”) ellentétekről sem.

¹²⁰ Megszavazták a kultusztörvényt a parlamentben. Interjú Sógor Csaba szenátorral. *Erdélyi Napló*, 2006/51–52. http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/cikk_nyomtatasi.php?id_cikk=6216.

¹²¹ „Megszentelik a teret...” I. m. *Transindex* <http://itthon.transindex.ro/?cikk=10105>.

¹²² A szerző interjúja. Sepsiszentgyörgy, 2009. tél.

gatásokról. A listán jó néhány tétel szerepel, két Dacia személyautó átadásától különféle ingatlanokig és komoly pénzösszegekig. Ez utóbbiakra példa az 1997 végén kiutalt 1,5 milliárd lej (akkori árfolyamon több mint 38 millió forint). Az összeget nem sokkal az után utalták át a Kovászna–Hargitai Ortodox Püspökségnek (templomépítésre és felújításra), hogy a parlamentben a kormánypárti többség (amelynek az RMDSZ is tagja volt) leszavazta a székelvöldi románok helyzetének folyamatos romlását felpanaszoló ellenzéki indítványt.¹²³ Az aránytalanságot érzékelteti az a két, 2001-ben kibocsátott kormányhatározat is, amelyek révén az állam 5,5 milliárd lejt (akkori árfolyamon több mint 55,5 millió forintot) utalt át az ortodox püspökségnek ingatlanvásárlásra, majd 2 milliárd lejt (körülbelül 20,2 millió forintot) a csíkszeredai római katolikus Szent Kereszt-parókiának templomépítésre.¹²⁴ Heves vitákat váltott ki több marosvásárhelyi, csíkszeredai, sepsiszentgyörgyi állami tulajdonú ingatlan átengedése is. Az egész kérdés ellentmondásosságát jól jellemzi a Román Nemzeti Bank sepsiszentgyörgyi székhelyének ügye. A kovásznai megyeszékhely központjában álló, állami tulajdonú ingatlant 2004 végén – a kormányváltás napjaiban – kapta használatba a Kovászna–Hargitai Ortodox Püspökség. 2005-ben azonban a kormányzati pozícióba került RMDSZ elérte, hogy a rendeletet visszavonják, és az ingatlan a megyei tanácshoz került. A püspökség pert indított a székházért, a per egészen 2011-ig elhúzódott, ám hiába született számára kedvező döntés, az ingatlant a megyei tanács továbbra sem hajlandó átadni. A bodzafordulói esperes ezt egy interjúban úgy kommentálta: „Tiszteletre méltó ellenfeleinknek az a meggyőződése, hogy amikor a törvény szava ellentmond a saját érdekeiknek, a politikai zsarolás marad a problémák megoldásának egyetlen útja. És meg kell jegyeznem, hogy teljes mértékben éltek ezzel az eszközzel.”¹²⁵

¹²³ 1997/802. kormányhatározat. *Monitorul Oficial*, 353. 1997. december 11. [http://www.cautalege.ro/hotarare-802-1997-acordarea-unui-sprijin-financiar-bugetul-stat-episcopia-ortodoxa-covasnei-harghitei-\(B32A05E9F2764018\).jsp](http://www.cautalege.ro/hotarare-802-1997-acordarea-unui-sprijin-financiar-bugetul-stat-episcopia-ortodoxa-covasnei-harghitei-(B32A05E9F2764018).jsp).

¹²⁴ Nyílt kormánytámogatások a székelvöldi ortodoxiának. *Erdélyi Napló*, 2003. május 7. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2003/3en-18/3en-1828.htm>.

¹²⁵ În date concrete, despre şantajul UDMR. *Condeiu ardelean*, 2012/241. <http://www.condeiuardelean.ro/articol/date-concrete-despre-santajul-udmr>.

Az egyházaknak járó pénzek elosztása időnként vitákhoz vezet a helyi képviselőtestületekben is,¹²⁶ a kép azonban változatos. Egy sepsiszentgyörgyi román városi tanácsos „mítosznak” titulálta azt az állítást, miszerint az egyes felekezetek közül az ortodox egyház kapná a legkevesebb pénzt a helyi hatóságoktól („ugyanolyan keveset kapott, mind a többi”),¹²⁷ és a megkérdezett ortodox papok szerint nem jellemző a hátrányos megkülönböztetés. Egy székelyudvarhelyi pap 2010-ben javuló helyzetről számolt be, ugyanakkor egy sepsiszentgyörgyi pap szerint ritkán, de egyes esetekben előfordul, hogy diszkriminálják az ortodox parókiákat, például a földek viaszszolgáltatása során.¹²⁸ Ez utóbbi jelenség időnként felbukkan a román diskurzusban. Florin Tohănean bodzafordulói román pap egy 2007-es interjúban kijelentette, hogy az ortodox egyház által „visszakövetelt földek viaszszolgáltatásának” halogatása mögött az „etnikai alapú autonómia megszerzésének jól ismert vágya” áll, a magyarok vezette helyi hatóságok ugyanis azt a benyomást akarják kelteni, hogy Kovászna megyében nincs stabil alapja a román elemnek.¹²⁹ Tohănean egy cikkben azt írta, hogy az ortodox egyházat napjainkban is diszkriminálják, de gazdasági eszközökkel. A helyhatóságok ugyanis többfelé is akadályozzák a Nagy Egyesülés – 1918 – után az állam által az egyháznak juttatott, majd 1945 után államosított földek és erdők viaszszolgáltatását, holott csak ezek segítségével tudták-tudnák megőrizni identitásukat a székelyföldi románok. A pap ezt a halogatást az ortodoxokhoz való ellenséges viszonyulás jelének tartja, ugyanis a magyar egyházak korrekt elbánásban részesülnek: „Az Ortodox

Lásd még például Mégis hagymakupola kerül a bankházra. *Háromszék*, 2005. február 16. <http://www.3szek.ro/load/Oldal&id=18608>; Nem adja át a megye a banképületet. *Háromszék*, 2010. október 6. http://www.3szek.ro/load/cikk/33076/nem_adja_at_a_megye_a_bankepuletet. Újabbán lásd Végrehajtóval foglalják le a banképületet. *Háromszék*, 2012. június 1. http://www.3szek.ro/load/cikk/49764/vegrehajtoval_foglaljak_le_a_bankepuletet.

¹²⁶ Lásd például Belvita az egyházak támogatásáról. *Háromszék*, 2009. szeptember 23. http://www.3szek.ro/load/cikk/22775/belvita_az_egyhazak_tamogatasarol_%E2%80%94_vary_o_peter.

¹²⁷ A szerző interjúja. Sepsiszentgyörgy, 2009. tél.

¹²⁸ A szerző interjúja.

¹²⁹ Discriminare!!! Interviu incendiar cu părintele Florin Tohănean, protopopul Întorsurii-Buzăului... *Condeiu ardelean*, 2007/50.

Egyháznak minél kevesebbet adnak, és ha lehetséges, akkor semmit. És amint látni, ez lehetséges...” Majd így zárja cikkét: „Hogyha ez alkalommal sem hallja meg senki a hangunkat, akkor azzal a gondolattal vigasztalom magam, hogy évek múlva az utódaink – olvasva ezeket a sorokat és más hasonlókat a levéltárakban – megértik, miképp történt, hogy Románia szívében már nem folyik egy csepp román vér sem.”¹³⁰

Az állami támogatások kérdésétől elválaszthatatlan az ortodox egyház gazdasági tevékenysége, amely szintén nem kerüli el a média figyelmét, különösen az általánosan mostoha gazdasági helyzetben. Illusztrációként itt csak két újságcikk címét említeném meg: „Ortodox egyház – virágzó vállalkozás a gazdasági krízisben” és „A pénz özszentsége. Az ortodox egyház gazdagodott a válság alatt.”¹³¹ Nem lehet csodálkozni rajta, hogy a komoly nehézségekkel küszködő Székelyföldön is foglalkoznak a kérdéssel, mégpedig néha nem éppen barátságos hangnemben. Ennek oka feltehetően az, hogy a magyar elitek nemcsak a román nemzetpolitikai törekvésekbe illesztik be az ortodox egyház gazdasági aktivitását, hanem gazdasági konkurenciát is látnak benne. A verseny nem egyenlő, hiszen az egyház komoly adókedvezményeket élvez és különféle „alternatív” forrásokból (például az államtól) is pénzhez juthat. Főképp az ortodox egyház helyzeti előnyét kifogásolják a magyar lapok, rámutatva, hogy a térségben jóval több hívőt gondozó római katolikus egyház csak követni próbálja a Kovászna–Hargitai Püspökség aktivitását.¹³² Egy cikkben például a következő szónoki kérdést teszi fel a szerző: „Más kérdés, hogy e sorok írója eddig sem értette és most sem látja tisztán: milyen vallási célokat szolgálhat egy ingatlanbirodalom létrehozása

¹³⁰ Inima țării, în viitor fără sânge românesc? *Condeiful ardelean*, 2008/71.

¹³¹ *Krónika*, 2009. május 28. <http://www.kronika.ro/index.php?action=open&res=28651>; *Nyugati Jelen*, 2011. december 7. http://www.nyugatijelen.com/gazdasag/a_penz_oszentsege.php.

¹³² Lásd például Amikor a pénz prédikál. *Romániai Magyar Szó*, 2000. november 2. <http://www.hhrf.org/rmsz/00nov/r001102.htm>; Csendben munkálkodó ember vagyok. Beszélgetés Tamás József csíkszeredai segédpüspökkel. *Erdélyi Napló*, 33. (516.) sz., 2001. augusztus 14. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2001/1en-33.htm>.

Csíkszeredában?”¹³³ De vannak, akik még keményebben fogalmaznak: „Selejan püspök sem mutatkozott szemérmesnek: beiktatása után egyházkerületének nehéz pénzekkel megvásárolta a csíkszeredai UGIRA ingatlant, amelynek keretében ruhagyár is üzemel. Azóta elmaradhatatlan ügyfél az árveréseken, legutóbb 2003 novemberében csekély 3,4 milliárd lejt fizetett ki a csíkszeredai Romarta üzletsor földszinti épületszakaszáért. Aki nem ismeri a székelyföldi valóságot, azt hiheti, a szünet nélkül terjeszkedő ingatlanbirodalomra azért van szükség, hogy a püspökség jobban kielégíthesse a hívek tömegeinek vallási igényeit. A prózai valóság az, hogy új szerzeményeit bérbe adja kereskedelmi társaságoknak, igaz, ezen a téren nem tesz vallási vagy nemzeti ségi megkülönböztetést. A tömegeknek tehát nincs nagy szükségük újabb szent hajlékokra.”¹³⁴

Ezzel szemben Selejan több alkalommal is megindokolta a püspökség gazdasági tevékenységét; egy már idézett interjúban például így fogalmazott: „Az egyház nem vehet részt a szociális segélyezésben bizonyos alapok nélkül, különösen egy olyan szegény és viharvert egyházmegye, mint Hargita–Kovácsna. Az egyház nem kíván meggazdagodni; olyan intézmény, amely áldás a szükségét szenvedők számára.”¹³⁵ Másutt azt nyilatkozta, hogy „az egyháznak is alkalmazkodnia kell a piacgazdasághoz. Bármennyire furcsa is, de az embereknek ezt meg kell szokniuk...” Majd hozzátette: a marosfői ortodox kolostor is hozzájárul a turizmus fellendüléséhez.¹³⁶ Egy másik interjúban is beszélt „menedzseri” tevékenységéről: „Ebben az évben 700 millió lejt adtam az épülő templomokra. Azt hiszi, a román államtól van? Nem! Példának hozom fel ezt a vállalatot, amelyet UGIRA-ként ismernek Csíkszeredában, s amelyről oly sokat írt a magyar sajtó. Olyan vállalkozássá tettem, hogy egy részében, ahol készruhágyár működik, 160-an dolgoznak. Nagy részük magyar: nem írtuk ki a felvételnél, hogy román

¹³³ Az ortodox püspökség újabb beruházása. *Hargita Népe*, 2003. november 21.

¹³⁴ A béke ortodox olajága Csíkban. *Romániai Magyar Szó*, 2004. április 10. <http://www.hhrf.org/rmsz/04apr/04041003.htm>.

¹³⁵ *Județele Harghita...* I. m. 4.

¹³⁶ Amikor a pénz prédikál. *Romániai Magyar Szó*, 2000. november 2. <http://www.hhrf.org/rmsz/00nov/r001102.htm>.

munkásokat keresünk. Ha a román állam pénzéből építkeznénk, akkor ott állnánk kinyújtott tenyérrel az utcákon, és koldulnánk.”¹³⁷

Az erdélyi magyar közbeszédben ugyanakkor szemlélatomást jóval kevesebbet foglalkoznak a magyar egyházak hasonló tevékenységével. Bár itt is vannak nézetkülönbségek,¹³⁸ ezeket többnyire elfedi az a konszenzus, amely a magyar egyházak kisebbségfenntartó (és ha úgy tetszik, nemzetpolitikai) szerepének fontosságát és nélkülözhetetlenségét övezi.

A fentiekben bemutatott diskurzusok arról tanúskodnak, hogy a két nemzeti közösség (azaz a magyar és a román), pontosabban a képviselőikben fellépő Román Ortodox Egyház és a magyar elítelt viszonyát ellentét és feszültség jellemzi. Ám nem szabad megfeledkezni arról, hogy a nemzeti szemléletű diskurzus nem maga a hétköznapi valóság, hanem csupán a rendkívül komplex világ egy szeletének a tükré, mégpedig időnként kifejezetten torz tükré. Hiszen a két közösséghez tartozó emberek együtt- vagy legalább egymás mellett élését – minden létező viszály ellenére – inkább a békesség jellemzi, amit az bizonyít a legjobban, hogy a közép-kor óta élnek Erdélyben keverten a magyarok és a románok. A tényleges erőszak kivételesnek tekinthető, és csak egyes kiélezett helyzetekben nyilvánult meg a történelem folyamán; ami pedig a rendszerváltás utáni bő két évtizedet illeti, egyes epizódokat leszámítva a konfrontáció túlnyomórészt a diskurzusra korlátozódik. A konfliktusorientált médiában kirajzolódó képhez képest a hétköznapi valóságban a nyugodt eseménytelenség jegyében telnek, mi több, vannak példák az együttműködésre is – igaz, ennek jóval kisebb a „hírértéke”.

Ami az ortodox egyház és a helyi (többnyire magyar) hatóságok közötti viszonyt illeti, a megkérdezett ortodox papok is úgy vélték, hogy az jelenleg nem rossz. Székelyudvarhelyen a néhány évvel korábbi helyzethez képest – amikor ellenséges volt – 2010-ben barátságosnak, normálisnak nevezte a megkérdezett pap. Szerinte a kommunikáció is javult az ortodox egyház és a városháza között.

¹³⁷ „Missziót vállaltunk ezen a vidéken...” I. m. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2003/3en-18/3en-1827.htm>.

¹³⁸ Lásd „Megszentelik a teret...” I. m. <http://itthon.transindex.ro/?cikk=10105>.

Sepsiszentgyörgyön úgyszintén jónak, Zabolán pedig nagyon jónak értékelte a viszonyt egy pap, míg az Erdőszentgyörgyön nyilatkozó pap bizonyos fenntartásainak adott hangot.¹³⁹ Ioan Selejan egy interjúbán szintén jónak találta a katolikus magyarok és az ortodox románok közötti viszonyt: „Tamás József püspökkel, a katolikus papokkal és a protestáns lelkészekkel is jó kapcsolatban vagyunk. A magyar–román falvakban gyakran közösen rendezzük a vallási ünnepeket. Mi is meghívjuk őket az ortodox ünnepekre, és ők is meghívják minket a templomaikba. Az együttélés alapja a közös hitünk Krisztusban, a Szentháromságban. Vannak zavaró körülmények, szembenállások, de ezeket általában a helyi politikai ideológiák motiválják. Ám egyházmegyénkben nem csak ezek határozzák meg a hétköznapi viszonyokat. Mi, románok, kisebbségben vagyunk ezen a területen hazánkban, de igyekszünk megvalósítani a keresztény együttélést.”¹⁴⁰ Tamás József csíkszeredai római katolikus segédpüspök ugyanakkor inkább formális viszonyról számolt be.¹⁴¹

A békés együttélés gyakorlatának egyik példája, amikor 2008 júliusában Zágónban együtt imádkoztak a római katolikusok és az ortodoxok az új ortodox templom felszentelésekor. A római katolikus plébános és a magyar polgármester részvételéről elismerő szavakkal tudósított a *Condeiu ardelean* székelyföldi román lap: „A spirituális esemény, amelyre vasárnap szent napján Zágónban sor került, sokakat el kellene hogy gondolkodtasson, drága olvasók. Miért? Azért, mert nyilvánvalóan a Mennyeek Országából kapott jelről van szó azon közösségnek köszönhetően is, amelyben mi, ortodox románok együtt imádkoztunk katolikus magyar testvéreinkkel, szintén a keresztény egyház egy felekezetének a híveivel. Anélkül, hogy akár egy pillanatig is átpolitizálnánk egy ilyen, a Szentlélek kegyelméből lezajlott alkalmat, úgy véljük, hogy

¹³⁹ A szerző interjúi. – A megszólaltatott székelyföldi román értelmiségiek egyébként a konfliktusok gerjesztéséért általában „a politikát” és „a politikusokat” hibáztatták, de esetenként a média negatív szerepére is felhívták a figyelmet.

¹⁴⁰ Az egyházzsakadás nem a szívet szakitotta el egymástól – beszélgetés Hargita–Kovácsna megye ortodox érsekével. *Magyar Kurír*, 2011. 09. 13. <http://www.magyarurir.hu/hirek/az-egyhazszakadas-nem-sziveket-szakitotta-el-egymastol-beszeltgetes-hargita-kovacsna-megye-orto>.

¹⁴¹ A szerző interjúja. Csíkszereda, 2011. tél; Csendben munkálkodó... I. m.

számos önjelölt európai – annak a formációnak a tagjai, amelybe Zágón község polgármestere is tartozik – sokat tanulhatna lelki-ség és tapintat vonatkozásában Kiss Öcsitől, az embertől és kereszténytől.”¹⁴² De más tekintetben is tapasztalhatók a normalitás jelei: egy sepsiszentgyörgyi ortodox pap szerint ilyen volt az a meg-békélés irányába tett ortodox kezdeményezés, hogy Szárazajtán megemlékezést tartottak a magyar halottak emlékére is.¹⁴³

Konklúzió

Röviden összegezve: a Székelyföldre vonatkozó magyar és román nemzeti diskurzusban fontos szerepet játszik a Román Ortodox Egyház székelyföldi jelenléte, „visszatérése”, illetve e jelenlét egyre hangsúlyosabbá válása az 1989-es fordulat óta. Ha abból indulunk ki, hogy mind az ortodox egyház, mind pedig a magyar elitek természetesen saját, térségbeli pozícióik erősítésére, befolyásuk növelésére törekednek, akkor a két elitsoport közötti rivalizálás viszonylag egyszerű képletét kapjuk. A román és a magyar közösség nevében fellépők versengése pedig esetenként konfliktusokhoz vezet, s ez a diskurzusban is tükröződik – vagy épp a diskurzuson keresztül zajlik. A magyar nemzeti érdekekkel szembekeverülő ortodox egyház ebben a felállásban mindkét fél számára egyé válik a román állammal és annak nemzetpolitikájával. Az ellentéteket súlyosbítja az a körülmény, hogy mindkét fél szinte megingathatatlan meggyőződéssel hisz a saját igazában, törekvéseinek történelmi és erkölcsi – és mivel egyházi kérdésről van szó: spirituális – jogosságában. Így mindketten „legitim védekezésben” lévőnek látják és láttatják magukat, ahogy saját világukat – a „magyar” és a „román” („ortodox”) Székelyföld képét – védelmezik és építik. Az egyik fél sem akar lemondani a térség jellegét döntően meghatározó szereplő pozíciójáról, korábbi dominanciájának „nyereségeiről” (amelyekre a magyarok az 1918-ig tartó hosszú

¹⁴² Biserica, legătura dintre Zagon și cer. *Condeiu ardelean*, 2008/85. – „Kiss Öcsi” – Kiss József RMDSZ-es polgármester.

¹⁴³ A szerző interjúja. Sepsiszentgyörgy, 2009. tél. Lásd még <http://www.kronika.ro/index.php?action=open&res=31853>.

időszakban, majd 1940–1944 között és részben 1952–1968 között tettek szert, a románok pedig 1918–1940 között és az 1970-es, 1980-as években), miközben mindketten úgy vélik, hogy a másik mesterségesen, igazságtalanul érte el saját eredményeit. Ezt a helyzetet bonyolítja „a többség kisebbségének” paradox körülménye, azaz hogy a régióban a többségi, „államalkotó” nemzet alkotja a kisebbséget, míg az országos szinten kisebbségben lévők a helyi többséget. Ez ahhoz vezet, hogy a két közösség tagjai – erősen sarkítva – egyszerre érzik magukat többségi („domináns”) és kisebbségi („alárendelt”) helyzetben, ami egyszerre készíteti őket támadó és védekező stratégiákra. Noha a Román Ortodox Egyház és a székelyföldi románság körülményei a magyar többségű régióban sok tekintetben emlékeztetnek a Románia más területein kisebbségben – és különösen a szórványban – élő magyarok (vagy más közösségek) és egyházaik helyzetére, az asszimiláció (és végeredményben az eltűnés) azért kisebb mértékben fenyegeti őket, mint a „hagyományos” kisebbségeket, mivel minden decentralizáció ellenére még mindig jobban támaszkodhatnak a román államra, mint az utóbbiak.

Az ortodox egyház székelyföldi aktivitása körüli diskurzus értelmezését megnehezíti, hogy azt többnyire az érzelmi megközelítés és az elkötelezettség uralja, a higgadt, megértésre törekvő hozzáállás pedig ritkábbnak tekinthető. Jelen dolgozatban nem az volt a célom, hogy megállapítsam valamelyik fél „igazát”, sem az, hogy egyfajta parttalan relativizálásba meneküljek, kimutattva, hogy az „igazságot” megtalálni eleve lehetetlen. Szándékom az volt, hogy érzékeltessem az egyszerű és egyértelmű „nemzeti igazságok” mögött húzódó valóság összetettségét és ellentmondosságát, valamint azt, hogy ennek értelmezéséhez elengedhetetlen a magyar és a román nemzetépítés kontextusának az ismerete és figyelembe vétele.